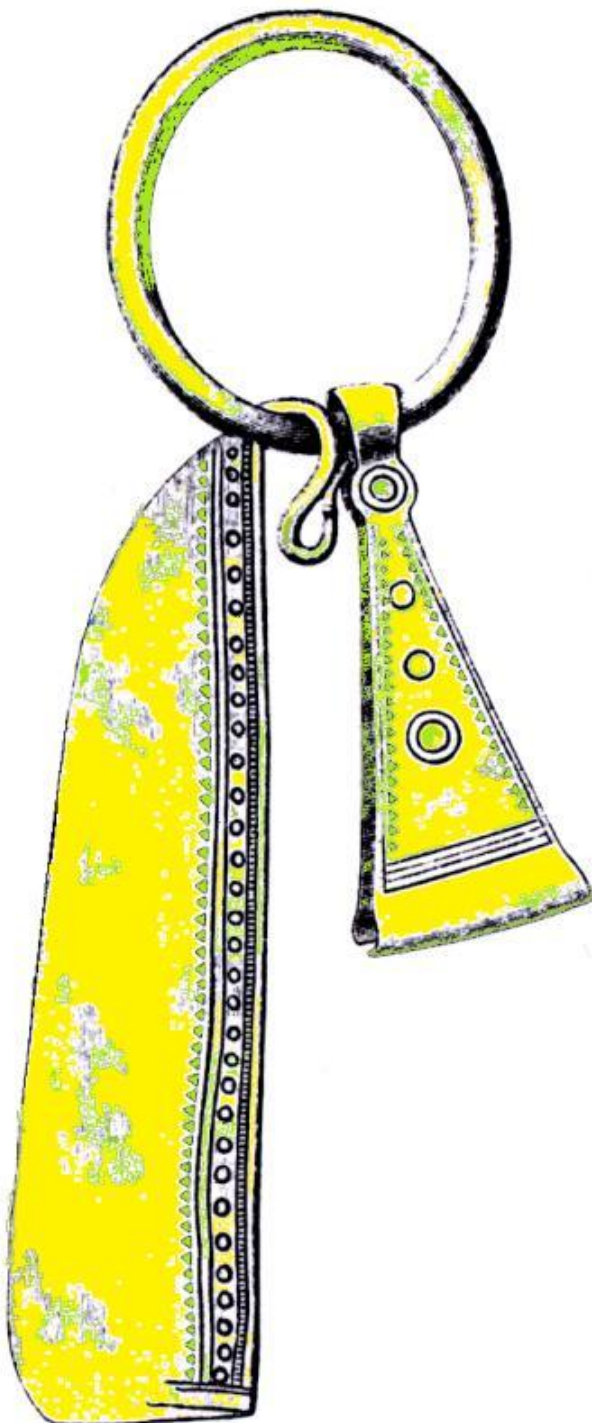

DET ÄR DE SMÅ TINGEN SOM GÖR DET...

**Rakknivens respektive pincettens roller och dualism i
den nordiska bronsålderns samhälle**

Bibbi Storn
CD-uppsats vt 2008
ARK 341
Handledare:
Debbie Olausson
Institutionen för arkeologi och antikens
historia
Lunds Universitet

ABSTRACT

The aim of this essay is to analyze and discuss the razors' and tweezers' roles and dualism between them in the Nordic Bronze Age societies. This paper is an attempt to investigate what these little things can tell us about the people that were buried with them. For this purpose I have examined material of burial that consist of finds of razors respective tweezers and their connection with artefacts in the graves. I have done a comparative and contextual study together using quantitative and qualitative methods to investigate their roles and dualism. Burials from Denmark and Scania are used as examples and to illustrate roles and dualism in the study.

My first conclusion is that the tweezer formed a dualism with the razor. The razor shows dualism with the tweezer, but it seems also to have been a complement for several other objects to dualism. The tweezer on other hand seems to create an identity foremost through the razor. My second conclusion is that they have more than one role, which alternate over time. The razor and the tweezer followed the construction of the Bronze Age society and were influenced by the people through their ideology and social values. I discovered that no gravecontext represents one role, instead each grave constructed several roles. Therefore my conclusion is that they have more than a practical function, and through the roles a person got a unique identity and individuality. In my third conclusion I suggest that the shaft of the razor and the neck of the tweezer enabled them to be hung, perhaps on clothing, especially during late Bronze Age. Thus they could have functioned as marks of identity-documents for example a craftsman, tradesman and/or a leader. Finally, they were only found in gravecontext which indicate an identity which was unique.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING**Sid**

1. INLEDNING	
1.1 Syfte och frågeställningar.....	4
1.2 Forskningshistorik.....	4
<i>Rakkniven och pincetten</i>	4
<i>Tillverkning av rakkniv och pincett</i>	6
<i>Den nordiska bronsålderns föreställningsvärld</i>	8
<i>Dualism</i>	9
2. MATERIAL	10
2.1 Textmaterial av rakkniv respektive pincett.....	11
2.1.1 Fyndkontexter med rakkniv respektive pincett i Danmark och Skåne.....	11
2.1.2 Gravkontexter med rakkniv respektive pincett i Danmark under bronsåldern.....	12
2.1.3 Gravkontexter med rakkniv respektive pincett i Skåne under bronsåldern.....	12
2.2 Bildmaterial av rakkniv respektive pincett.....	12
3. METOD	13
4. KÄLLKRITIK	13
5. RAKKNIVENS RESPEKTIVE PINCETTENS ROLLER OCH DUALISM I GRAVKONTEXTER UTIFRÅN KVANTITATIVA RESONEMANG	15
5.1. Dualism? Redovisning av antalet gravkontexter med rakkniv respektive pincett under bronsåldern i Danmark och Skåne.....	15
5.2. Redovisning av antalet gravkontexter med rakkniv eller pincett under bronsåldern i Danmark och Skåne.....	15
5.3 Sammanfattning av dualism.....	16
5.4 Rakknivens respektive pincettens roller.....	17
<i>Skärande och/eller stickande föremål</i>	17
<i>Föremål till häng- och/eller fästansordning</i>	17
<i>Föremål som arbetsredskap och/eller arbetsmaterial</i>	18
<i>Attributiva föremål</i>	18
5.5 Slutlig sammanfattning och slutsats av roller och dualism.....	20
6. RAKKNIVENS RESPEKTIVE PINCETTENS ROLLER OCH DUALISM I GRAVKONTEXTER UTIFRÅN KVALITATIVA RESONEMANG	21
6.1. Vilka roller spelade rakkniven respektive pincetten i bronsålderns samhälle?.....	21
6.1.1 Rakknivens respektive pincettens roller.....	21
<i>Praktisk roll</i>	21
<i>Sysselsättnings- och specialiseringsroll (yrke)</i>	22
<i>Statusroll (social)</i>	22
<i>Roll i föreställningsvärlden (symbolisk, ideologisk och rituell)</i>	23
6.2 Rakknivens respektive pincettens roller i bronsålderns samhälle: Resultat.....	24
6.2.1 Var rakkniven en kniv som rakade, och pincetten en tång som bet?.....	28
6.3 Rakknivens och pincettens dualism i bronsålderns samhälle: Resultat.....	30
7. SLUTSATSER/DISKUSSION	32
8. SAMMANFATTNING	34
KÄLLFÖRTECKNING	36
APPENDIX	I

1. INLEDNING

Upphovet till detta arbete är Oscar Montelius' bild (se försättsblad) av ett gravfynd från Gotland med en rakkniv och pincett som hänger tillsammans i en ring (1917:72). Det som fascinerade mig var att de just hängde tillsammans, och detta verkade på något sätt vara betydelsefullt. Rakkniven har fått sin benämning efter att den under 1800-talet blivit funnen tillsammans med skägglösa män (Müller 1897:234f). Föremålets praktiska funktion var och är tydligen uppenbar. Och pincetten är en pincett, eller ”kniptång” som Sophus Müller kallade den (1888 - 1895:28). Inom skandinavisk arkeologi är studier av dessa små objekt i stort sett frånvarande - de är ju obetydliga objekt med självklara funktioner. Det är kanske detta som är det problematiska - det handlar om små föremål, vars funktioner tas för givna. Men, förändringar inom arkeologin såsom inställningen till källmaterial samt framväxten av mångskiftande tolkningar har ändrat vetenskapens syn på kontexter. Detta har gjort att lämningar som tidigare betraktades enbart utifrån en synvinkel kan numera tolkas utifrån mer komplexa funktioner. Utifrån detta växte mina tankar fram: Är det en rakkniv? Är det en pincett? Vilken värld har de levt i?

1.1 Syfte och frågeställningar

Det överordnade syftet med denna uppsats är att försöka ta reda på och förstå en avgränsad del av den nordiska bronsålderns samhälle utifrån några av fyndkontextens till storleken små ting: rakkniven och pincetten. Lika små som de är, lika betydelsefulla kan de ha varit som de stora tingen i samhället. I alla samhällen utgör föremål en social komponent, och de små tingen - rakkniven och pincetten - kan med andra ord berätta något om människan/individerna i samhället. Möjligen gjorde de detta tillsammans eller var för sig.

Mina frågeställningar är:

Vilka roller spelade rakkniven och pincetten för människan i den nordiska bronsålderns samhälle?

- var rakkniven en kniv som rakade? Var pincetten en tång som bet?
- hur har rakkniven och pincetten påverkats av människans ideologiska och sociala värderingar?

Har rakkniven och pincetten bildat dualism med varandra?

1.2 Forskningshistorik

Rakkniven och pincetten

I den nordiska bronsålderskulturen har pincetten en utländsk föregångare från nuvarande Sydtyskland. Däremot tycks inte rakkniven vara en importerad föremålsyp och utan är, enligt Henrik Thrane (1987:15), en nordisk uppfinning. År 1897 tolkade Sophus Müller de danska (skarp)knivarna från period II – IV som rakknivar. Enligt Müller var de ”toalettedskap från bronsåldern”. Att rakning hade förekommit i Norden hänvisade han till tre danska ekkistefynd, där männen var renrakade. Benämningen har sedan dess kvarstått. Müller refererade även till ett schweiziskt barberarförsök år 1876 som ytterligare grund för sin tolkning (1897:234ff). Nutida experimentella försök har också bekräftat att det är möjligt att raka med dessa föremål, om än obehagligt. Thorkild Ramskou försökte år 1971 att raka en sexdagars skäggstubbe med en nordisk rakkniv i original av brons, som fick slipas flera gånger under experimentet. Pincetten, tyckte han, var ett bra komplement då den var användbar till att knipa av skäggresterna (1976:24). Flemming Kaul gjorde år 1995 ett försök med exakt

samma rakkniv, och fick likartat resultat (Kaul 1998a:150). De halvmåneformade och trapezoida knivarna från period VI har också tolkats som rakknivar. Utifrån antika skriftkällor och egna kunskaper om vapenfynd hos män och föremålets vassa egg, kom Rocchi fram till att det rörde sig om rakknivar. Däremot tolkade Flouest år 1872 dessa redskap som vinodlarekniv, läderkniv eller kultföremål. Slutligen, enligt Albrecht Jockenhövel, bestämde man sig för att ge dem benämningen rakkniv utifrån deras användbarhet som verktyg till hår- och skäggvård på grundval av fyndet av en engelsk rakkniv år 1947 i Storbritannien (Jockenhövel 1971:245f).

När det gäller pincetterna finns det inga experiment gjorda av deras praktiska funktion. Beskrivningen av föremålet är likartat, exempelvis hos Montelius: ”små tänger af brons” (1917:42). Hans von Drescher beskriver att deras funktion är att kunna göra en finjustering genom att fastta eller gripa tag i något (1963:131). I det arkeologiska uppslagsverket *The Concise Oxford Dictionary of Archaeology* beskrivs en pincett vara användbar för upplockande eller särskiljande av små objekt eller uttryckning av hår (Darwill 1993:442).

Enligt Flemming Kaul är skandinaviska arkeologer i stort sett eniga om att betrakta rakkniven och pincetten som religiösa symboliska föremål knutna till rituell rening och renrakning av den döde (2005:272). Enligt honom är symbolerna på föremålen klart religiösa (1998a:153f). Åke Hyenstrand anser i sin licenciatavhandling *Igelstakomplexet. Kring yngre bronsålder i Mälardalen* från år 1966 att både rakkniven och pincetten inte har något funktionellt syfte, utan enbart ett religiöst dito då bägge föremålen är länkade till begravningsritualer (Hyenstrand 1968). Kristina Jennbert anser också att dessa föremål har använts vid begravningsritualen och att de individer som begravts med dessa gravgåvor möjligen var schamaner (1992:100f). Paul Treherne har uppfattat rakkniven och pincetten som rituella objekt, men har också sammanfört rakkniven med försköning av kroppen. Genom rakning, hårbeskärning och rengöring både i livet och i döden kunde en idealiserad skönhet hos manliga krigare på så sätt visas upp. Han betraktar föremålen som ”toalettartiklar”, vilka symboliserar en hövding- eller krigaridentitet (1995:120ff). Även Kristian Kristiansen anser att de ingår i kroppskulturen (Kristiansen & Larsson 2005:228). Marie-Louise Stig Sørensen framför i sin avhandling *Reading dress: The Construction of Social Categories and Identities in Bronze Age Europe* (1997) att rakkniven och pincetten också har använts för kroppsvård hos ledare där klädsel och kutym var viktig, men hon ser föremålen mer som en social identifikation. En åsikt vilken även Susanne Thedéen tar upp i sin artikel *Life course practices in the Bronze Age landscapes of east central Sweden: beyond divine chiefs and neodiffusionism*. Ett annat alternativ, menar hon, är att de kanske har blivit använda till att preparera kroppen vid kremeringsbegravningar, då speciellt rakkniven är associerad med detta (Thedéen 2003).

Kaul anser, precis som Henrik Thrane (1987:26), att övergången från pojke/ung man till vuxen man markeras med speciella initialriter; första gången han rakade sig kan ha markerat en viktig rite of passage för honom till att bli vuxen (Kaul 1996:17). I sin avhandling *Gränser i livet – gränser i landskapet Generationsrelationer och rituella praktiker i södermanländska bronsålderslandskapet* (2004) nämner Susanne Thedéen att det finns en utbredd skepsis mot att rakkniven har använts till just rakning då den inte anses ha en tillräckligt skarp egg för detta. Hennes tolkning av rakkniven är att den har använts vid flera olika passageritualer under en människas levnadsbana, vilket omfattar både barn, unga, vuxna, äldre, kvinnor och män (2004:162ff). Malin Bergkvist försöker i sin uppsats *Rakkniven En diskussion kring dess tolkning* (1995) finna en förklaring till varför gravar som innehöll en rakkniv tolkades som mansgravar, och undersökte även möjligheten att ge rakkniven en olikartad funktion än just

”rakkniv”. Bergkvist kunde med hjälp av tidigare tolkningar fastställa att rakkniven hade fått sin benämning utifrån indelning i artefakter efter kön. Hon ansåg att förekomsten av växtrester i de studerade gravarna sammantaget med ett experiment med en kopia av en bronsåldersrakkniv, utfört år 1993 av arkeologen Thomas Johansson, att föremålet kan ha passat bättre till exempelvis tillredning av växter för medicinskt bruk, än med en funktion som rakkniv. Just utformningen anser Bergkvist också vara ett argument mot en användning som ett rakverktyg (1995:5ff). Även Johansson menar att formen kan medföra vissa hinder vid en rakning (1993:84). Maria Svensson har i sin uppsats *Bronsålderns rakknivar* undersökt rakknivar på Lunds Universitets Historiska Museum. Hon upptäckte att de bar spår efter medveten slipning. Utifrån detta resultat samt avsaknaden av skägg på bronsåldersmännen i ekkistorna från Danmark och knivarnas funktionsduglighet, gjorde att hon drog slutsatsen att de är rakknivar (Svensson 1986).

Tillverkning av rakkniv och pincett

För bronstillverkning krävs tillgång till koppar- och tennmalm, kunskap om tekniker för att utvinna metallerna ur malmerna respektive legera dem samt omkring 1000 grader vid gjutningen (Johansson 1993:62). De flesta inhemska bronsföremålen göts (Larsson 1994:98), och de importerade bronserna blev i stor utsträckning omsmälta och omformade till den karaktäristiska nordiska stilen (Hårdh 1985:87f). Gjutningsformer för rakkniv i Danmark och Sverige är inte kända, med undantag av en täljstensform från Västergötland. Denna har använts vid gjutning av en kniv med trekantig klinga, vilken tolkas som en rakkniv. Omedelbart jämte detta negativ finns ett på en pincett som inte är utvikt, se figur 1 (<http://mis.historiska.se/mis/sok/sok.asp>). Av detta gjutningsstycke kan det färdiggjöras en pincett med minst 3 cm breda läppar, enligt Hans von Drescher (1963:127).

Figur 1. Täljstensform för gjutning av rakkniv och pincett från Västergötland.

Då flertalet rakknivar förmodligen framställdes av bronsbleck, färdiggjordes antagligen också pincetter av detta råmaterial, dock finns inga säkra belägg för detta (Drescher 1963:125ff). För att få eggen hårdare hos rakkniven kallhamrades den (Johansson 1993:85). När det gäller pincettens bygel tillverkades den efter uppmjukning av bronset genom uppvärmning till cirka 600 grader (Drescher 1963:131;Weiler 1996:21). Pincetten böjdes sedan på mitten för att få de motställda skänklarna (Kaul 1998b).

De djurhuvudformade skaften, där flertalet påminner om ett hästhuvud eller ibland fågel, är naturalistiskt utformade under äldre bronsålder (figur 2A) (Jensen 2002:339). Skaftet blir sedermera mer stiliserat (figur 2B – D), och övergår under yngre bronsålder till att bilda en framåtböjd spiral eller ögleformation (ibland likt en fågel) (figur 2E - G). Under period V ändrar spiralen sin riktning och blir istället vanligtvis tillbakaböjd över rakknivens rygg (figur 2H). Pincetten är under äldre bronsålder smal (figur 3A- C) (Baudou 1960:39), men både den och rakkniven blir större och bredare i sin formation under yngre bronsålder (figur 2G – H, figur 3D – H) (Brøndsted 1958:216). Med påverkningar från Hallstattkulturen (nuvarande Sydtyskland), kring period VI, förändrades rakknivsformen och den nordiska asymmetriska rakkniven försvinner till fördel för den främmande symmetriska (se figur 6C - D). Pincetten påverkades också av Hallstattkulturen och formen ändras till långa och mycket smala skänklar (figur 3I) (Baudou 1960:40, karta 24).

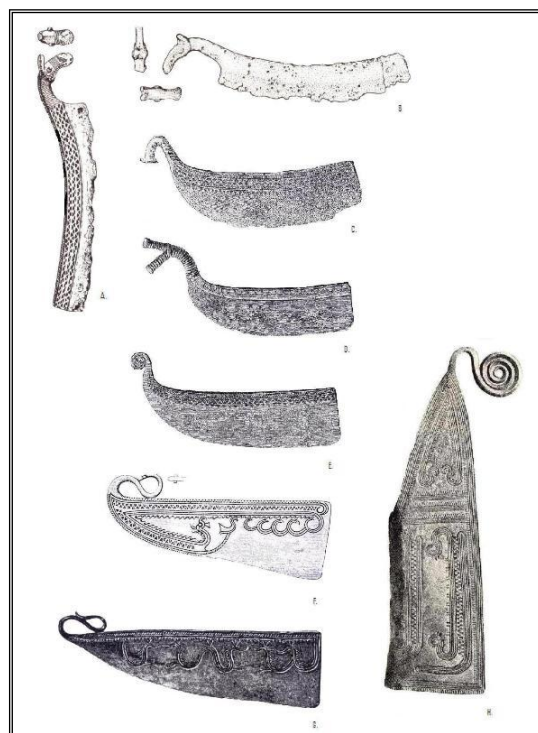
Ornamentiken ristades in i en vaxmodell eller gjutform under äldre bronsålder. Under den yngre tidsåldern blir det dock vanligare med ornamentik som är intryckt, uthamrad eller utskuren i relief (Fredell 2003:34). Det färdiga resultatet av rakkniven respektive pincetten berodde i hög grad på hantverkarens yrkeskunskap och individuella förmåga. Detta kan ses genom att föremålen uppvisar stora skillnader i konstnärlig kvalitet och tekniskt kunnande, enligt Thomas Larsson (1993:98f).

Figur 2. Exempel på rakknivar, skaft och tidstypisk ornamentik från period II – V.

Häst: **A)** Grav 1548A, Bornholm, period II. Längd (L) 9,0 cm, bredd (B) 1,2 cm (Aner & Kersten 1977:tafel 30); **B)** grav 3111, Jylland, period III. L 8,6 cm, B 1,4 cm (Aner & Kersten 1981:107, tafel 43); **C)** Danmark, period III/IV. L 9,6 cm, B 2,1 cm (Müller 1888 - 1895:XIV, nr 184); **D)** Danmark, period III/IV. L 9,6 cm, B 2,5 cm (Müller 1888 - 1895:XIV, nr 185).

Fågel: **F)** Grav 1106, Skåne, period IV. L 9,6 cm, B 3,3 cm (Montelius 1917:72); **G)** grav 631, Jylland, period V. L 7,4 cm, B 2,1 cm (Broholm 1946:46; Kaul 1998b:255, kat no 237).

Spiral: **E)** Danmark, period IV. L 9,1 cm, B 2,4 cm (Müller 1888 - 1895:XIV, nr 186); **H)** Grav 1331, Jylland, period V. L 14,1 cm, B 4,0 cm (Broholm 1946:109).

Figur 3. Exempel på pincetter och tidstypisk ornamentik från period II – VI.

Period II: A) Danmark. Längd (L) 4,2 cm, läppbredd (LB) 1,8 cm (Broholm 1952: III, nr 124).

Period III: B) Grav 143, Skåne. L 4,5 cm, LB 0,9 cm (Oldeberg 1974:114f, nr751).

Period IV: C) Grav 361, Fyn. L 4,3 cm, LB 1,6 cm (Broholm 1946:41); **D)** Grav 480, Jylland. L 6,5 cm, LB 2,4 cm (Broholm 1946:50); **E)** Grav 160, Själland. Storlek okänd (Broholm 1946:22; Kaul 1998b:21, kat no 36).

Period V: F) Grav 1027, Själland. L 5,6 cm, LB 3,3 cm (Broholm 1946:83). **B)** Grav 1331, Jylland. L 7,9 cm, LB 4,7 cm (Broholm 1946:109). **G)** Grav 15, Själland. L 6,1 cm, LB 1,7 cm (Broholm 1946:11, 14). **H)** Grav 1835a, Jylland. L 5,3 cm, LB 2,3 cm (Broholm 1946:143).

Period VI (Hallstatt): I) Grav 1530, Fyn. L 8,5 cm, LB 0,7 cm (Broholm 1946:94, 119).

När det gäller bildspråket under bronsåldern uppvisar rakkniven en skiftande bilddekor medan pincetten uppvisar mer en standardiserad som är anpassad efter föremålets form. Rakkniven är också den typ av bronsföremål som uppvisar den största variationen av motivval i dekoren, enligt Åsa Fredell (2003:185ff). Under äldre bronsålder är bildspråkets ornamentik geometrisk, vilken oftast bildar en bård på rakknivbladets övre del i form av små trianglar kombinerade med längsgående linjer (figur 2A - E). Pincettens bårdar bildas av flera parallellinjer, och uppdrivna bucklor. Dessa försvinner eller ersätts av intryckta kretsar under yngre bronsålder (figur 3A - H). Under denna tidsålder är rakkniven och pincetten i många fall rikt dekorerade med samtidens specifika vågbandsornamentik (figur 2F - H, 3F - H) (Larsson 1994:97). Däremot blir nu bilddekoren på rakkniven alltmer anpassad till föremålets form precis som för pincetten (figur 2A - H, figur 3H) (Kaul 1998b). Med påverkningar från Hallstattkulturen försvann den nordiska ornamentiken till fördel för en främmande. Vid övergången mellan period VI och förromersk järnålder finns ytterst få föremål med den nordiska ikonografien (Kaul 2004:391ff).

Den nordiska bronsålderns föreställningsvärld

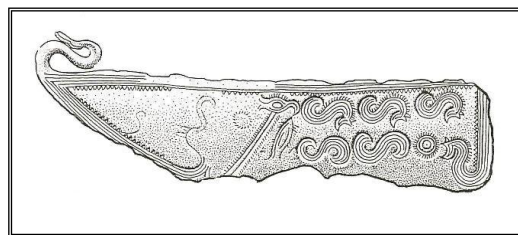
Flemming Kaul, dansk arkeolog med specialisering på bronsåldern, har i sin bok *Bronzealderens religion: studier af den nordiske bronzealderens ikonografi* (2004) utförligt beskrivet den nordiska bronsålderns föreställningsvärld. De danska och sydsvenska områdena sägs vara kärnområdena för denna värld. Enligt Kaul präglades i Norden kring 1500 f Kr en ny föreställningsvärld med symboler som är direkt integrerade i samhället inom den sociala och ideologiska sfären. Det skedde en viss demokratisering av denna ideologi under yngre bronsålder då fler individer ur samhället fick möjlighet till engagemang i föreställningsvärdens utövande, jämfört med människorna under den äldre tidsåldern. Han anser att den kan betecknas som en solreligion med en rad specifika ikonografiska kännemärken och olika motiv såsom skepp, häst med flera, vilka knyts till solen. Bildspråket varierar i sitt förhållande till föreställningarna om solen (2004:369ff), och på rakknivarna finns kosmologisk triad. Under äldre bronsålder finns denna på bladet genom den

guldkimrande metallen (sol), *skaftet* genom dess form av ett djurhuvud såsom häst eller fågel, och formationen som påminner om profilen av ett skepp. Under denna tidsålder är flertalet skaft på rakknivarna utformade som ett hästhuvud, se figur 2 (Fredell 2003:190). Under yngre bronsålder ändras kosmologin genom att den nu framställs direkt på rakknivarnas *blad* som sol-, häst- och olika skeppssymboler. Andra motiv såsom fåglar, fiskar och ormar tillkom också (1998a:130ff), för exempel se figur 4. Under period V förekommer det största antalet av gravar med bronsobjekt, ofta bärande dessa symboliska motiv, framförallt de rikt ornamenterade rakknivarna respektive pincetterna, enligt Kaul (1998b:39). Däremot när det gäller depositioner av bronser upphör nästan eller inskränker sig detta till specifika föremålstyper såsom exempelvis rakknivar och pincetter under denna tidsålder jämfört med äldre bronsålder (Carlsson 2001:43; Kaul 2004). Med påverkningar från Hallstattkulturen under period VI försvann den välkända skeppskonografin till fördel för den främmande skeppsbilden. Bildföreställningar försvann för övrigt helt kring 500 f Kr (Kaul 2004:369ff).

Skeppet förblev genomgående under hela den nordiska bronsåldern den viktigaste symbolen i föreställningsvärlden, och det är på rakknivarna som skeppsmotivet uppträder vanligast, enligt Kaul (1996:17). Hästen framträder också som ett betydelsefyllt motiv i bronsålderns föreställningsvärld efter skeppet (Kaul 2004:271ff).

Figur 4. Exempel på häst-, fågel- och fiskornamentik från grav 515, Jylland, period IV. Storlek inte angiven (Broholm 1946:52; Kaul 1998b:84f, kat no 205).

Flemming Kaul har i sin bok *Ships on Bronzes – A study in Bronze Age religion and iconography* diskuterat hur dessa symboler är relaterade till samhällets kosmologi och uppkomstmyten om solens återfödelse. Han har föreslagit att ornamentiken på rakknivarna tillsammans med riktningen av ornamentiken kan sammanföras till idén av hur skepp, i komposition med djuren, är ett uttryck för dyrkan av solen i en cyklisk världsbild, där soldisken bärs utmed himmelen både natt och dag (1998a:262f). Antalet återgivningar av skepp med alternerat perspektiv där det ena skeppet är uppochnedvänt gentemot det andra förekommer ofta. Detta framställs på tre olika sätt: 1) Genom utformning av rakknivens siluett till ett skepp/ikonografiskt skeppsmotiv på bladet. 2) Ikonografiskt där skeppen ställs mot köl mot köl. 3) Genom de ”vikta” skeppsmotiven så kallade ”folded ships” (se figur 12), som är vanlig både på pincetter, rakknivar och på halsringars ändplattor (Goldhahn 2003:26; Kaul 1998b). Pincetten har vid tillverkningen en fullständigt synlig bilddekor. När den sedan böjs på mitten blir skeppsbilden vikt vilket gör att pincetten blir skeppsornamenterad på bägge sidorna, så att skeppen speglar sig i varandra det vill säga folded ships (Kaul 2004:369ff).

Dualism

I textmaterialet av bronsåldern finns det en del tolkningar om dualismen. Professorn i arkeologi och bronsåldersexperten Kristian Kristiansen har påpekat att i Skandinavien blev dualismen introducerad i bronsåldern omkring 1700 f Kr, når sin kulm under yngre bronsålder och försvinner under äldre järnålder. Enligt honom är denna tvillingsymbolik länkad till dubbelyxsymbolismen. Dualism är med andra ord en form av något som är tvåfaldigt,

tvådelat. Detta innebär att två objekt står i parförhållande med varandra eller i motsatsförhållande till varandra. Han anser vidare att denna dualism finns i upprepade nedläggelser av parföremål och deras användning i ritualer, som par-/motsatsförhållande i den materiella kulturen använd av tvillinghärskare eller präster. Härskaren kan tolkas både vara en präst alternativt schaman och en ceremoniell ledare. Kristiansen anser vidare att genom den materiella kulturen var dualismen integrerad till det sociala och föreställningsvärldens organisation av samhället (Kristiansen & Larsson 2005:273ff). Den svenske docenten och lektorn i arkeologi Joakim Goldhahn är av den åsikten att dualism förekommer inom föreställningsvärldens ikonografi, vilken etableras som en kulturell kod (1999:124).

2. MATERIAL

I detta kapitel tar jag upp kriterier och definitioner på det arkeologiska källmaterialet som uppsatsen baseras av nämligen rakkniven respektive pincetten. Eftersom jag är intresserad av deras roller och dualism under bronsåldern kommer jag använda både text- och bildmaterial för att få fram detta, vilket i sin tur kan berätta något om människan i den nordiska bronsålderns samhälle. Min utblick kommer att bli Danmark och Skåne då dessa regioner har fascinerade fyndkontexter.

Kriterierna jag satte upp vid sökandet efter rakkniv respektive pincett i källmaterialet har varit: föremålen ska ha varit klart tolkade som rakkniv jämte pincett, de ska ha påträffats i slutna fyndkontext och de ska vara i metallen brons. En definition på rakkniv som jag använder är utifrån Jørgen Jensens och Henrik Thranes åtskillnad mellan kniv och rakkniv. Enligt dem är den gemensamma nämnaren hos rakkniven dess *konvexa* egg, i motsats till kniven som har en mer *konkav* egg, se figur 5 (Jensen 2002:210; Thrane 1987:16).

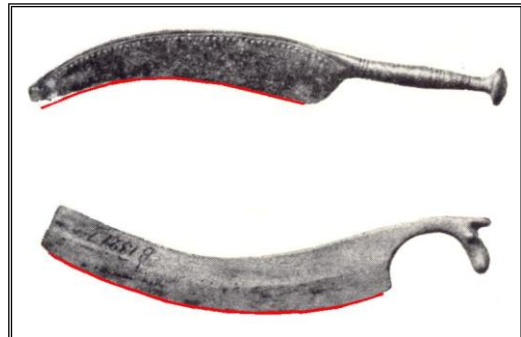
Figur 5. Exempel på egg hos kniv och rakkniv.

Överst: Kniv med dess konkava egg.

Längd 10,0 cm, bredd 1,2 cm (Broholm 1952: III, nr 258).

Nederst: Rakkniv med dess konvexa egg.

Längd 9,4 cm, bredd 1,1 cm (Broholm 1952: III, nr 262).

Den andra definitionen på rakkniv är också baserad på jämförelse med en kniv. Denna definition är byggd på skaftens utformning. Karakteristiskt för rakkniven är att den kontinuerligt ändrades i takt med tiden. Detta beskrivs utförligt, både för äldre och yngre bronsålder, av Evert Baudou (1960). Enligt hans typbestämning har kniven ett skaft som är en tånge, lång grepptunga (se figur 5), är genombruten eller har en form av ett kors, antenn eller en ring (1960:27). Baudous definiering på rakknivens skaft skiljer sig helt från knivens, och indelas i fem grupper: 1) Rakkniv med framåtböjd skaftände exempelvis häst-/fågelhuvud, spiral (se figur 2A - E). 2) Rakkniv med tillbakaböjd skaftände exempelvis fågelhuvud, spiral (se figur 2F - H). 3) Rakkniv med avrundat eller trekantigt avslut, flerkantigt skaft och blad (figur 6A). 4) Rakkniv med flerkantigt avslut, rektangulärt blad och skaft (figur 6B). 5) Trapezoid samt halvmåneformad rakkniv (figur 6C - D) (Baudou 1960:29). Utifrån Baudous definition är skaftet hos rakknivarna i de tre sistnämnda grupperna sammansmält med bladet och har ett avslut på respektive ändsida. Hos de förstnämnda grupperna är istället

rakknivarnas skaft och blad två enskilda delar hos föremålet. Dessa är i sin tur uppdelade i varsin ände av rakkniven (Baudou 1960: karta 19 - 24).

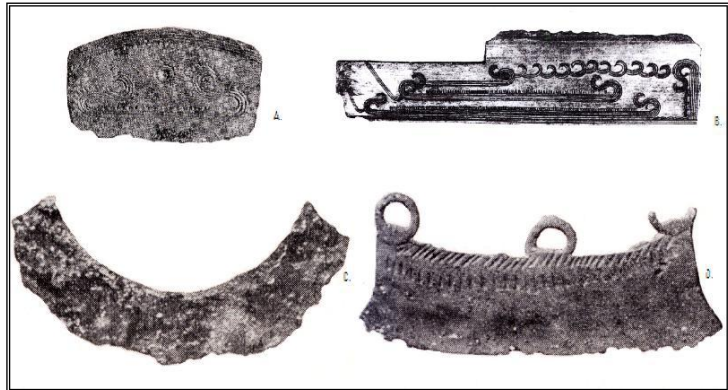
Figur 6. Exempel på rakknivar utifrån Baudous definitioner från period VI.

A) Rakkniv med avrundat eller trekantigt avslut, flerkantigt skaft och blad Grav 1823, Jylland. Längd (L) 5,7 cm, bredd (B) 3,3 cm (Broholm 1946:142; Kaul 1998b:118, kat no 292).

B) Rakkniv med flerkantigt avslut, rektangulärt blad och skaft Grav 1531, Fyn. Storlek okänd (Broholm 1946:123; Kaul 1998b:52f, kat no 116).

C) Halvmåneformad Grav 1530, Fyn. L 5,0 cm, B 1,5 cm (Broholm 1946:94, 119).

D) Trapezoid Grav 1536, Fyn. L 7,2 cm, B 2,2 cm (Broholm 1946:119, 123f).

Pincetten preciserar jag utifrån Hans von Dreschers definition. Enligt honom består föremålet av två fjädrande skänklar (läppar) av metallstycken, förenade i en båge (bygel), se figur 7 (Drescher 1963:131).

Figur 7. Exempel på pincettens läppar (rödfärgade) och bygel under bronsåldern.

Till vänster: Äldre bronsålder, period III.

Längd 4,5 cm, läppbredd 0,9 cm (Montelius 1917:69, nr 1040a + b).

Till höger: Yngre bronsålder, period V.

Längd 8,5 cm, läppbredd 5,4 cm (Montelius 1917:91, nr 1363).

2.1 Textmaterial med rakkniv respektive pincett

Jag kommer att begränsa källmaterialet till slutna fyndkontexter i Skåne och Danmark under äldre och yngre bronsålder. Denna avgränsning är grundad på att rakknivar är hittade i stort antal, framförallt i Danmark (Kaul 2004:409), samt att Skåne är geografiskt närliggande till de danska öarna.

2.1.1 Fyndkontexter med rakkniv respektive pincett i Danmark och Skåne

För att ta reda på i vilka typer av fyndkontexter dessa bronsföremål förekommer har jag studerat samtliga kontexter: gravar, mark- och mossdepåer samt boplatser i Skåne och Danmark. Detta för att optimalt finna kontexter med dessa föremål tillsammans eller var för sig. Efter genomgång av Broholms (1943, 1946), Levys (1982) samt Baudous (1960) fyndkataloger hittade jag inga kontexter med mark- eller mossdepåer innehållandes rakkniv och pincett tillsammans. När det gäller dem var för sig hittades rakkniven endast i ett fåtal, medan pincetten återfanns överhuvudtaget inte i mark- eller mossdepåkontexterna. När det

gäller fyndkontexter från boplatser hittade jag inget registrerat material på det hela taget. Den kontext där jag hittade dessa bronsobjekt både tillsammans och utan varandra var i gravkontexten. Bland annat arkeologen Åke Hyenstrand verifierar detta resultat vilket Susanne Thedéen tar upp i sin avhandling. Hon skriver att han har påpekat att rakkniv jämte pincett är markant knutna till gravar, och förekommer varken som lös- eller depåfynd, eller i boplatssammanhang (2004:116). Eftersom en grav dessutom är en sluten fyndkontext (Larsson 1994:70) ger det mig ytterligare en anledning att begränsa materialet till gravkontexter.

2.1.2 Gravkontexter med rakkniv respektive pincett i Danmark under bronsåldern

Med gravmaterialet som källa kommer jag att tolka och analysera rakknivens respektive pincettens roller och dualism i bronsålderns samhälle. För att undersöka förekomsten av gravkontexter med rakkniv respektive pincett i Danmark under äldre bronsålder, kommer jag att granska Aner & Kerstens fyndkataloger *Ältare Bronzezeit* (1973 – 1990). Jag använder dessa volymer då de är mycket informativa avseende gravarnas innehåll, artefakternas inbördes förhållande etc. Som komplement används Broholms (1943) fyndkatalog då den upptar de norra delarna av Jylland, vilket *Ältare Bronzezeit* inte gör. När det gäller gravkontexter med rakkniv respektive pincett under yngre bronsålder tänker jag gå igenom Broholms (1946) fyndkatalog, vilken jag kompletterar jag med Baudous (1960) fyndkatalog då den är av yngre datum. Alla fyndkatalogerna upptar Danmarks samtliga gravkontexter med artefakter.

2.1.3 Gravkontexter med rakkniv respektive pincett i Skåne under bronsåldern

Med samma syfte som för Danmark tänker jag söka efter förekomsten av gravkontexter med rakkniv respektive pincett i Skåne. När det gäller den äldre bronsåldern kommer jag att granska i Montelius' (1917) och Oldebergs (1974) fyndkatalog. Den sistnämnda tar upp alla Sverige läns gravkontexter med förekommande artefakter i dem. Dessa kataloger kompletterar jag dessutom med Håkanssons katalog över Skåne (1985) då de andra två är av äldre datum. Håkanssons avhandling bygger på cirka 200 gravar med ungefär 700 föremål under äldre bronsålder. När det gäller den yngre bronsåldern i Skåne med gravkontexter innehållandes rakkniv eller också pincett använder jag Montelius' (1917), men också Baudous (1960) fyndkatalog.

2.2 Bildmaterial med rakkniv respektive pincett

Jag kommer att använda teckningar samt fotografier för tolkning och analys av rakkniven respektive pincetten för att bättre förstå bägges roller och dualism. Detta i sin tur kan berätta något om bronsåldersmänniskan – individen - i det nordiska samhället. För detta ändamål utgår jag från fyndkatalogen *Ships on Bronzes – A study in Bronze Age religion and iconography Catalogue of Danish Finds* som upptar 419 st rakknivar och 31 st pincetter. Katalogen, som innehåller teckningar och fotografier, är en sammanställning över Danmarks kvarvarande skeppsornamenterade rakknivar respektive pincetter från yngre bronsålder. I *Ships on Bronzes* är det centrala studiefältet ikonografien (Kaul 1998b). Förutom Kauls fyndkatalog använder jag även Broholms (1943, 1946, 1952), Aner & Kerstens (1973 - 1990), Müllers (1888 – 1895, 1921), Montelius' (1917) och Oldebergs (1974). Med hjälp av bildmaterialet kommer jag att försöka få fram roller och dualism genom att betrakta storlek, formation, ornamentik, par- och motsatsförhållanden. Dessutom är min tanke att försöka ta

reda på om rakkniven respektive pincetten är praktiska i sina funktioner, och om de har påverkats av människans ideologiska och sociala värderingar.

3. METOD

Syftet med uppsatsen är att komma närmare människan – individen – i samhället. För detta ändamål kommer jag att använda bronsålderns gravkontexter med rakkniv respektive pincett för att få fram deras praktiska och sociala funktion, samt deras funktion i föreställningsvärlden utifrån deras roller och dualism för människan i samhället. Detta arbete bygger därmed på fördjupade analyser av uppgifter från arkeologiska kataloger i både text och bilder och resultatet i form av antalet förekomster av rakkniv och pincett tillsammans, eller var för sig, samt närvaron av andra föremål. Jag kommer att använda mig av en kontextuell och komparativ analys på gravkontexterna för att påvisa några av föremålets hypotetiska roller och möjliga dualism dem emellan. Med hjälp av dessa undersökningsmetoder studerar jag därmed förekomsten av andra föremål i graven tillsammans med förekomsten av rakkniv respektive pincett, samt jämför vilka föremål som förekommer tillsammans med rakkniven respektive pincetten. Detta för att finna rakknivens respektive pincettens olika funktioner i form av roller och dualism. Jag kommer att använda en kvantitativ (kapitel 5) och kvalitativ (kapitel 6) behandling av materialet för att påvisa förekomsten av föremålets roller och påvisa alternativt avvisa dualism. För att öka analysens vetenskapliga trovärdighet kommer jag att ta bort dubbelexemplar av föremål och blandfynd, det vill säga när föremål förekommer tillsammans med flera individer i samma gravkontext. Därtill tar jag även bort fynd med oklar identitet (pincett eller rakkniv), och oklara fyndsammanhang där det finns osäkerheter kring om det är ett slutet eller löst fynd. Exemplifierande gravkontexter med rakkniv respektive pincett i text och bild presenteras i appendix I.

4. KÄLLKRITIK

På grund av att fyndkataloger inte existerar samt att Aner & Kerstens volymer som är planerade för norra Jylland inte är utgivna ännu, är pincetter och rakknivar funna efter år 1990 inte medtagna i undersökningen. Detta ser jag som en nackdel, då det kan ge missvisande vetenskapligt resultat. Dessutom är fördelen med Aner & Kerstens fyndkataloger (1973 – 1990) att de är mycket detaljerade i sin information, där Broholms (1943, 1946) istället kan vara bristfällig.

Samtliga böcker som jag har gått igenom har flertal fynd från slutet av 1800- till början av 1900-talet, då arkeologiska fynd började registreras. Vid fyndens rapportering har upphittarna (veterinär, fröken, pastor etc) ibland gjort en redogörelse över fyndomständigheterna, framförallt i *Ältare Bronzezeit* (Aner & Kersten 1973 - 1990). Man har i rapporten tagit med det som ansågs för tidsåldern vara det viktigaste exempelvis svärd medan förekomsten av små föremål, såsom exempelvis rakkniv och pincett, klumpades gärna ihop till en enhet till exempel toalettsset. 1800-talets dokumentationsmetoder var dock annorlunda än nuvarande vetenskapliga förfaringssätt, den kontextuella. Dåtida metoder kan ses som bristfälliga då man till exempel inte alltid angav typ av kontext, föremål eller uppmärksammade minimala rester av organiskt material såsom trä. Oscar Montelius exempelvis, uppger inte alltid om ett fynd är ett lös- eller gravfynd och vissa av de fynd han upptar i sin katalog saknar vid utgivningen ett inventarienummer (Montelius 1917). Dessutom ingår i mitt källmaterial ett stort antal gravar till exempel urnegravar och gravhögar, som har utsatts för extern påverkan, exempelvis genom jordbruks- och skogsarbeten, som har skadat lämningarna. Detta kan ge missvisande tolkningar då föremål kan ha skadats, flyttats om eller försvunnit. En annan felkälla kan vara

att ett organiskt material såsom trä och läder har förintas av luft och/eller vatten. Detta kan också ha gjort att eventuella askar och behållare för rakkniv respektive pincett har gått förlorade. Förutom detta kan det ha skett en naturlig nedbrytning i form av att metaller har oxiderats bort (Renfrew 1991). Med andra ord bevarandenaspekterna av det arkeologiska materialet kan vara mycket skiftande. Svårigheten med gravmaterial är också dess representativitet; representerar den delar av eller hela befolkningen? Detta kan medföra problem vid tolkningen av samhället och dess organisation under bronsåldern, vilket även Bo Strömberg poängterar i sin bok *Gravplats – Gravfält Platser att skapa minnen vid – platser att minnas vid* (2005:270).

När det gäller bildmaterialet har Aner & Kerstens fyndkataloger (1973 – 1990) som är så pass detaljrika i sina beskrivningar över gravkontexterna, uteslutit skriftlig information över ett föremåls ornamentik och avtecknar inte alltid ett föremål. Däremot uppger både de och Broholm (1943, 1946) vilken skala teckningarna och fotografierna har. Kaul har i sin bok *Ships on Bronzes* (1998b) inte klargjort vilken storlek de fotograferade och avtecknade föremålen har. Om storleken hade angivits klart och tydligt, kunde detta ha varit vägledande för om rakkniven respektive pincetten har använts praktiskt eller varit en kultrakkniv respektive kultpincett. Däremot är boken användbar vid tolkning av ornamentiken, vilken beskrivs mycket bristfälligt eller inte alls i Baudous (1960) och Broholms (1943, 1946) fyndkatalog. Broholm anser ibland vissa gravgoods som ringa och likformiga vilket gör att han utesluter exempelvis ornamentiken på en rakkniv. I Baudous katalog (1960) är bildmaterialet oklart angiven till vilken rakkniv respektive pincett den tillhör. Dessutom har han i katalogen inte tagit med fynd som är söndriga, vilket innebär att fragmentariska fynd från yngre bronsålder hittade efter år 1946 i Danmark respektive Skåne saknas i min uppsats. Förutom detta beskriver Baudou inte överhuvudtaget kontexten i vilken fynden blev hittade då katalogen är i form av ett schematiskt kartotek. Detta medför att för yngre bronsålder i Skåne saknas kontextinformation. Resultatet för yngre bronsålder i Skåne kommer med andra ord bli magert vilket kan ge en vetenskaplig missvisning. Oldeberg (1974) har utförligt uppgett både bredd och längd av föremålen, men bilderna är bitvis otydliga och svårtolkade avseende ornamentiken då de är dåligt tecknade. Montelius' (1917) fyndkatalog är tvärtom välillustrerad, men utbudet var magert gällande fynd i gravkontexter. Håkanssons katalog (1985) innehåller överhuvudtaget inga bilder, vilket jag ser som en nackdel då denna katalog upptar en stor del av Skånes fynd av rakkniv respektive pincett. När det gäller bildmaterial från den skånska sidan finns det med andra ord ett betydligt mindre antal teckningar och fotografier jämfört med den danska sidan.

5. RAKKNIVENS RESPEKTIVE PINCETTENS ROLLER OCH DUALISM I GRAVKONTEXTER UTIFRÅN KVANTITATIVA RESONEMANG

I detta avsnitt kommer jag analysera gravkontexter som innehåller en rakkniv och en pincett eller dem var för sig med eventuellt övriga föremål, för att finna en möjlig dualism dem emellan. Anledningen till att jag även letar efter dem var för sig är för att få fram om de kan ha bildat dualistiskt enhet alternativt avvisa denna hypotes. För att hitta dualism kommer jag att jämföra hur ofta de förekommer tillsammans eller utan varandra i gravkontexterna. I figur 8 har jag visat på hur antalet gravkontexter är fördelade regionalt det vill säga länsvis i Danmark, då jag för Sverige enbart redovisar ett län - Skåne.

Jag kommer också försöka få fram vilka möjliga roller rakkniven respektive pincetten kan ha spelat för människan i den nordiska bronsålderns samhälle genom att undersöka vilka föremål som förekommer tillsammans med dem och hur ofta de gör detta. Dessa föremål har jag utifrån deras tänkbara roller delat in i hypotetiska föremålsgrupper: Skärande och/eller stickande föremål, föremål till häng- och/eller fästansordning, föremål som arbetsredskap eller arbetsmaterial samt attributiva föremål (tabell 2 – 4). Dessa roller kommer dessutom att användas till att påvisa alternativt avvisa dualism mellan rakkniven och pincetten.

5.1. Dualism? Redovisning av antalet gravkontexter med rakkniv och pincett under bronsåldern i Danmark respektive Skåne

För att hitta dualism sökte jag efter gravkontexter med rakkniv och pincett i parförhållande eller också i motsatsförhållande till varandra, tillsammans med eventuellt övriga föremål. Efter genomgång av fyndkatalogerna över Danmark hittade jag 62 gravkontexter innehållandes rakkniv och pincett tillsammans med eventuellt övriga föremål från äldre bronsålder, 334 gravkontexter från yngre bronsålder. Vid granskning av fyndkatalogerna över Skåne blev resultatet 35 st under äldre bronsålder, och 15 gravar under yngre bronsålder (tabell 1; figur 8).

5.2. Redovisning av antalet gravkontexter med rakkniv eller pincett under bronsåldern i Danmark respektive Skåne

Efter genomgång av fyndkatalogerna över Danmark hittade jag under äldre bronsålder 114 gravkontexter med rakkniv respektive 56 st med pincett och eventuellt övriga föremål. Under yngre bronsålder förekom rakknivar i 411 st och pincetter i 172 gravkontexter med eventuellt övriga föremål. När det gäller Skåne har eftergranskningen av fyndkatalogerna resulterat i 60 gravkontexter med rakkniv och 33 med pincett med eventuellt övriga föremål under äldre bronsålder, och under yngre bronsålder 15 gravkontexter med rakkniv och 2 st med pincett med eventuellt övriga föremål (tabell 1; figur 8).

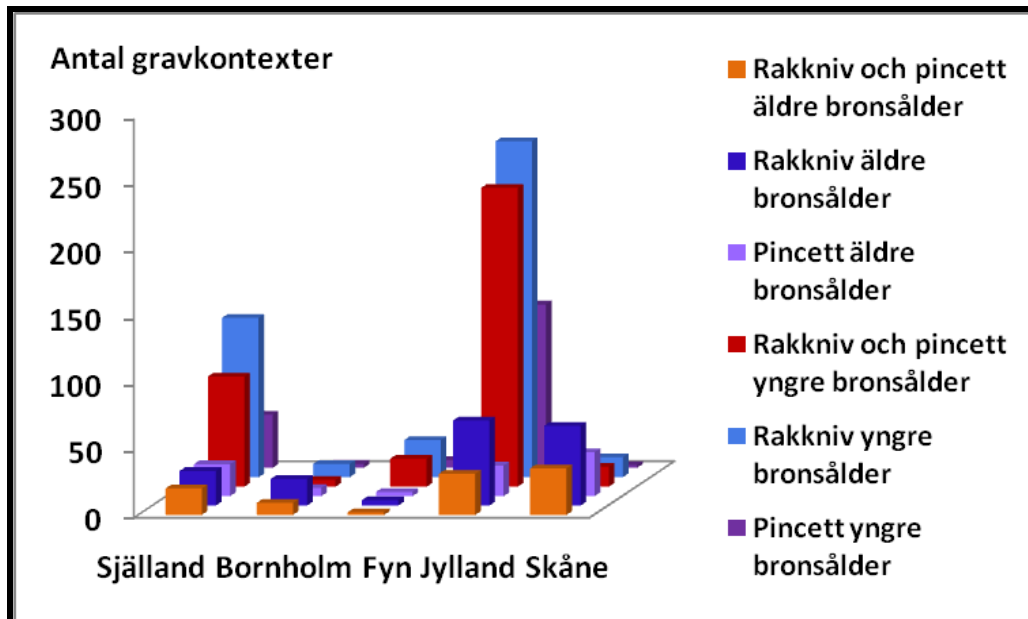
ANTAL ET GRAVKONTEXTER (st)	Rakkniv och pincett Äldre bronsålder	Rakkniv Äldre bronsålder	Pincett Äldre bronsålder	Rakkniv och pincett Yngre bronsålder	Rakkniv Yngre bronsålder	Pincett Yngre bronsålder
Själland	20	26	24	83	120	40
Bornholm	9	20	6	5	10	3
Fyn	2	4	3	21	28	6
Jylland	31	64	23	225	253	123
SUMMA	62	114	56	334	411	172
Skåne	35	60	33	15	15	2
TOTALT	97	174	89	349	426	174
a) RAKKNIVEN ENSAM ELLER TILLSAMMANS MED PINCETT	36 % 97/ (174 + 97)	64 % 174/ (97 + 174)	-	45 % 349/ (426 + 349)	55 % 426/ (349 + 426)	-
b) PINCETTEN ENSAM ELLER TILLSAMMANS MED RAKKNIV	52 % 97/ (89 + 97)	-	48 % 89/ (97 + 89)	67 % 349/ (174 + 349)	-	33 % 174/ (349 + 174)

Tabell 1. Sammanställning av den geografiska spridningen i Danmark och Skåne av antalet gravkontexter med rakkniv respektive pincett samt föremålets procentuella förekomst **(a, b)** under bronsåldern.

5.3 Sammanfattning av dualism

Genom att utgå från rakknivens **(a)** respektive pincettens 100 % -iga förekomst **(b)** i gravarna under äldre och yngre bronsålder i Danmark och Skåne, kunde jag räkna ut hur ofta de förekom tillsammans eller var för sig. Föremålen har dock olika underlag: dels jämförs själva rakkniven med rakkniv och pincett; dels jämförs pincetten med rakkniv och pincett för att få fram en rättvis bild hur ofta de förekommer tillsammans eller var för sig. Resultatet av samtliga gravkontexter med rakkniv blev 64 %, rakkniv och pincett 36 %, pincett 48 %, samt pincett och rakkniv 52 % under äldre bronsålder. Avseende yngre bronsålder blev resultatet för samtliga län av gravkontexter med rakkniv 55 %, rakkniv och pincett 45 %, pincett 33 %, samt pincett och rakkniv 67 % (tabell 1). Anledningen till att jag inte räknade ut förekomsten regionalt är för att detta skulle ha gett en missvisande bild då Skåne uppvisar lägre siffror på grund av avsaknad av litteratur om yngre bronsåldern.

Dualism dem emellan kan ses då nedläggning av rakkniv och pincett tillsammans i gravarna förekommer kontinuerligt och ofta under hela bronsåldern. Pincetten, framförallt, uppträder fler gånger tillsammans med rakkniven än utan denne i kontexterna (figur 8). Pincetten tycks vara ”beroende” av rakkniven för att kunna bilda dualism. Däremot verkar inte rakkniven vara lika beroende av pincetten då den inte har genomgående fler gravkontexter tillsammans med denna som utan densamma.

Figur 8. Sammanlagda resultatet av antalet gravkontexter med rakkniv och/eller pincett under bronsåldern i Danmark respektive Skåne.

5.4 Rakknivens respektive pincettens roller

Utifrån fynd av gravkontexter med rakkniv respektive pincett med eventuellt övriga föremål, utformade jag tabeller med föremålsgrupper som förekom tillsammans med dessa små ting. Detta gjorde jag för att försöka förstå rakknivens respektive pincettens tänkbare roller i bronsålderns samhälle, men även för att påvisa alternativt avvisa dualism dem emellan. Den ena tabellen representerar rakkniven och pincetten tillsammans (tabell 2), den andre rakknivens (tabell 3), och den sista pincettens (tabell 4) med olika föremålsgrupper i Danmark respektive Skåne under bronsåldern. Då materialförekomsten var mycket stort behandlades och sammanfördes respektive gravkontexts övriga föremål utifrån deras tänkbare funktion i dessa grupper.

Följande föremålsgrupper togs fram:

Skärande och/eller stickande föremål (kniv, syl, nål, lansett, skära/såg)

Kniven var klart åtskild från rakkniven utifrån definitioner som finns under kapitel ”Material”. I denna kategori ingick även alla former av nålar då samtliga föremålstyper har en vass spets. Skäran gick under benämningen ”såg” i en del fyndkataloger såsom Aner & Kerstens (1973 – 1990) och Broholms (1943, 1946), vilket innebar att jag betraktade skära och såg som samma typ av föremål.

Föremål till häng- och/eller fästordning (dubbelknapp, stångknapp, fibula, ring, bälteshake, tutulus)

I denna grupp ingick föremål vars mittstång, bygel eller ring kan ha använts till att hänga upp eller fästa andra föremål. Genom att hänga upp föremål blir händerna fria, och individen blir därmed mer fysiskt rörlig när denne inte behöver bära saker (Sonesson 1994). Ett bra exempel på detta ses i grav 1283 från period III, Själland. I denna fanns tre stumpar läderremmar där det satt fast två dubbelknappar. Dessa är tolkade att tillhöra en fästordning för att kunna

upphängas, se figur 9 (Aner & Kersten 1973:142ff: tafel 83, nr 399; Broholm 1943:134f). Avseende ring uteslöt jag alla som är tolkade som arm- och halsringar.

Föremål som arbetsredskap eller arbetsmaterial (eldslagningssten, bronsmetalltråd, bronsbleck, bronsstycke, bärnsten, avsatsyxa)

Eldslagningssten ingick i denna kategori då den ger möjlighet att skapa eld, som är en förutsättning för metallurgi. Ett exempel på eldskapande funktion är eldslagningsstenen som hittades tillsammans med svavelkis och fnöske i grav 1820 från period II, Fyn (Aner & Kersten 1977:120f). I denna kategori ingick även råmaterial såsom exempelvis metalltråd för bland annat ornamenttillverkning (Weiler 1996:28). Bärnsten var också med i denna grupp då den är sedd som en utbytesvara mot råmaterialet brons alternativt bronsobjekt (Jensen 2002).

Attributiva föremål (dolk, svärd, miniatyrsvärd)

I denna grupp ingick föremål som anses inneha en utmärkande egenskap i form av materiell och statusgivande funktion, bland annat enligt Kaul Flemming (1998a:151).

ANTALET GRAVKONTEXTER (st)	Rakkniv och Pincett	Skärande och/eller stickande föremål	Föremål till häng- eller fästänordning	Föremål som arbetsredskap och/eller arbetsmaterial	Attributiva Föremål
Själland ä.b	20	10	13	13	17
y.b	79	49	35	3	19
Bornholm ä.b	9	4	7	1	7
y.b	5	2	1	-	-
Fyn ä.b	2	1	2	2	2
y.b	21	12	5	2	6
Jylland ä.b	32	20	13	7	19
y.b	225	120	24	17	14
SUMMA ä.b	62	35	35	23	45
y.b	330	186	62	22	40
Skåne ä.b	35	23	20	5	19
y.b	15	12	5	-	3
TOTALT ä.b	97	58	55	28	64
y.b	345	198	67	22	43

Tabell 2. Den geografiska spridningen i Danmark respektive Skåne av antalet gravkontexter med rakkniv och pincett enskilda eller tillsammans med övriga föremål under bronsåldern.

ANTALET GRAVKONTEXTER (st)		Rakkniv	Skärande och/eller stickande föremål	Föremål till häng- eller fästordning	Föremål som arbetsredskap och/eller arbetsmaterial	Attributiva Föremål
Själland	ä.b	26	7	12	13	14
	y.b	120	56	30	2	9
Bornholm	ä.b	20	11	7	4	14
	y.b	10	1	1	-	-
Fyn	ä.b	4	-	2	2	3
	y.b	28	16	11	5	3
Jylland	ä.b	64	31	21	8	30
	y.b	253	114	37	21	2
SUMMA	ä.b	114	49	41	27	60
	y.b	411	170	79	28	14
Skåne	ä.b	60	12	11	5	8
	y.b	15	5	8	-	-
TOTALT	ä.b	174	61	52	32	68
	y.b	426	175	87	28	14

Tabell 3. Den geografiska spridningen i Danmark respektive Skåne av antalet gravkontexter med rakkniv enskilda eller tillsammans med övriga föremål under bronsåldern.

ANTALET GRAVKONTEXTER (st)		Pincett	Skärande och/eller stickande föremål	Föremål till häng- eller fästordning	Föremål som arbetsredskap och/eller arbetsmaterial	Attributiva Föremål
Själland	ä.b	24	8	16	8	11
	y.b	40	23	13	1	8
Bornholm	ä.b	6	2	6	4	4
	y.b	3	2	1	-	-
Fyn	ä.b	3	3	2	2	2
	y.b	6	4	-	-	-
Jylland	ä.b	32	13	14	5	14
	y.b	123	56	12	8	5
SUMMA	ä.b	56	25	38	19	31
	y.b	172	86	27	9	13
Skåne	ä.b	33	10	13	6	10
	y.b	2	2	-	1	-
TOTALT	ä.b	89	35	51	25	41
	y.b	174	88	27	10	13

Tabell 4. Den geografiska spridningen av antalet gravkontexter i Danmark respektive Skåne med pincett tillsammans med övriga föremål under bronsåldern.

5.5 Slutlig sammanfattning och slutsats av roller och dualism

Sammanfattningsvis visar undersökningen, se tabell 1 – 4, att såväl rakkniven som pincetten förekommer ofta i gravar under både äldre och yngre bronsålder. Detta innebär att de bör ha någon form av roll då nedläggning av föremålen i gravarna är kontinuerlig. Dessutom tycks pincetten alltid samexistera med andra föremål då den aldrig förekommer som singelfynd. Därtill verkar det som om pincetten är ”beroende” av rakkniven då den förekom oftare tillsammans med detta föremål än utan densamma. Däremot tycks inte rakkniven vara lika beroende av pincetten då den inte genomgående har fler gravfynd tillsammans med denna jämfört med andra föremål i grupperna (figur 8).

Min första slutsats är att under yngre bronsålder, både i Danmark och Skåne, har rakkniven respektive pincetten ett samröre med stickande och/eller skärande föremål. Däremot under äldre bronsålder i Danmark har rakkniven respektive pincetten en samverkan med attributiva föremål, och i Skåne en förbindelse med föremål till häng- och/eller fästansordning (tabell 2 – 4). Utifrån detta anser jag att det finns skilda roller vilka förändras/upptar nya funktioner över tidens gång. Genom att rakkniven respektive pincetten växlar mellan olika roller under hela tidsåldern indikerar detta att de har inverkat av människans ideologiska och sociala värderingar. Denna uppfattning nämner även Helle Vandkilde i sin artikel *Form, Function & Context Material Culture studies in Scandinavian Archaeology* (2000). Hon anser att samma formation, i detta fall rakkniv respektive pincett, kan ha använts till skilda funktioner och kan ha upptagit nya funktioner under deras livstid då de har påverkats av människans sociala liv och ideologiska världsbild och på så sätt växlat mellan olika roller.

Min andra slutsats är att pincetten bildade dualism med rakkniven (se tabell 1). Pincetten tycks vara beroende av rakkniven då den förekommer ofta tillsammans med denna under hela bronsåldern. Rakkniven bildade visserligen dualism med pincetten, men den gör det även med andra föremål (se tabell 2 – 4). Rakkniven tycks inte vara lika beroende av pincetten då det är vanligt att den även förekommer med andra föremål, utan verkar istället komplettera flertalet föremål till dualism. Möjligen har pincetten ingen egen identitet, utan fick denna genom andra föremål, främst genom rakkniven, vilket kan vara en anledning till varför den ofta uppträdde tillsammans med denna. Denna åsikt framlägger också Vandkilde i sin artikel. Hon anser att en identitet hos en artefakt konstrueras genom specifika kontexter, i detta fall gravkontexter med en pincett i närvaro av en rakkniv. Denna kontext är socialt förändringsbar, men kan samtidigt överleva kontextuella skiften av föremål (Vandkilde 2000:42). Denna överlevnad påvisar pincetten respektive rakkniven genom att de förekommer i gravarna under hela bronsåldern.

6. RAKKNIVENS RESPEKTIVE PINCETTENS ROLLER OCH DUALISM I GRAVKONTEXTER UTIFRÅN KVALIATIVA RESONEMANG

I första delen av detta avsnitt, kapitel 6.1, utgår jag från några hypotetiska roller. Dessa har jag har skapat utifrån Vandkildes tankegångar kring funktion och identitet hos föremål. Enligt henne kan roller uppdelas analytiskt i praktisk och social funktion samt symbolisk betydelse, vilka tillsammans bildar en kulturell identitet hos ett föremål (Vandkilde 2000:42). Utifrån detta formade jag följande roller: praktisk roll, sysselsättnings- och specialiseringsroll (yrke), statusroll (social) samt roll i föreställningsvärlden (symbolisk, ideologisk och rituell). I kapitel 6.1.1 har det genomgångna källmaterialet indelats i olika kategorier representerande möjliga roller som rakkniven och pincetten kan tilldelas utifrån skilda författares tankegångar och åsikter. För att tydliggöra genomgången av respektive roll ges en sammanfattning efter varje genomgång. De olika rollerna kommer därefter att i kapitel 6.2 analyseras och tolkas med exempel av gravfynd. I kapitel 6.2.1 tar jag upp delfrågan angående deras praktiska funktion det vill säga var rakkniven en kniv som rakade, och pincetten en tång som bet? Detta kommer också att exemplifieras med gravkontexter. I andra delen av detta avsnitt, kapitel 6.3, kommer jag att analysera och tolka deras dualism sinsemellan. Detta avsnitt kommer också att ge exempel på gravfynd. Resonemanget i kapitel 6.2 och 6.3 kretsar även kring delfrågan hur rakkniven respektive pincetten har påverkats av människans ideologiska och sociala värderingar i bronsålderns samhälle.

I bägge avsnitten kommer jag också använda mig av föremålsgrupperna: Skärande och/eller stickande föremål, föremål till häng- och/eller fästansordning, föremål som arbetsredskap och/eller arbetsmaterial och attributiva föremål för att ytterligare bestyrka en roll likväl som att påvisa alternativt avvisa en dualism genom rakknivens respektive pincettens samröre med en eller flera föremålsgrupper. Detta gör jag för att ytterligare försöka förstå rakknivens och pincettens roller och dualism för människan i bronsålderns samhälle. Antalet gravkontexter som exemplifieras i kapitlerna kan anses vara få, med tanke på det stora antalet som är funna, men de representerar väl de olika rollerna och dualismen mellan föremålen.

6.1. Vilka roller spelade rakkniven och pincetten i bronsålderns samhälle?

Gravgods kan vara omsorgsfullt utvalda och kan ha många olika roller (Parker Pearson 2003). Det är en del av dessa roller som jag försöker finna och resonera kring för att besvara frågan vilka roller som rakkniven och pincetten spelade för människan i den nordiska bronsålderns samhälle. Föremål, egentligen individer, kan spela olika roller beroende på vilken situation de befinner sig i. Utifrån Vandkildes tankegångar kring föremåls olika funktioner (Vandkilde 2000:42) skapade jag följande hypotetiska roller: praktisk roll, sysselsättnings- och specialiseringsroll, statusroll samt roll i föreställningsvärlden.

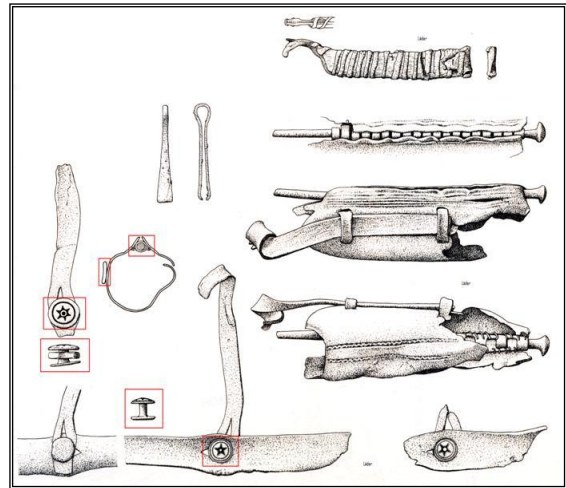
6.1.1 Rakknivens respektive pincettens roller

Praktisk roll

Enligt Vandkilde kan praktisk funktion tolkas utifrån lämningar och spår eller använda mönster på artefakter (2000:22). Ett annat förfaringsätt är att söka efter tecken på reparation, vilket förekom så till vida att rakkniven respektive pincetten därmed kunde användas praktiskt igen (Drescher 1963:140f). Rakkniven respektive pincetten bevarades ibland i olika former av ”skyddsbehållare”. Troligtvis gjordes detta för att förhindra förstörelse så att föremålen blev obrukbara. Undantagsvis finns spår kvar av behållare vilket visar sig genom att rakkniven

respektive pincetten är omgiven med organiskt material, exempelvis trä eller läder, som kan ha varit en ask eller ett etui (Svensson 1986:50ff; Drescher 1963:139f). Vid vissa tillfällen är rakkniven omlindad med exempelvis läder, för att skydda den tunna eggen från förstörelse. Ibland sattes det mellan pincettens skänklar tillskurna träpinningar för att förhindra förstörelse av läpparna genom att de nöttes mot varandra (Drescher 1963:140). Grav 1283 från period III, Själland, är ett tydligt exempel på en omlindning av rakkniv och etui (figur 9). I denna grav fanns ett etui med en rakkniv som var omvirad med läder. Ytterligare ett läderetui fanns som innehöll bland annat en pincett (Aner & Kersten 1973:142ff: tafel 83, nr 399; Broholm 1943:134f).

Figur 9. Exempel på dubbelknapp till anordning för att hängas upp, etui och omlindning av rakkniv från grav 1283, period III, Själland.

Sammanfattning: För att ta fram deras praktiska roller har jag tittat på om föremålen har tecken på förstörelse, reparation eller skydd i form av behållare, omlindning kring rakkniven eller träpinne mellan pincettens skänklar. Jag har sökt efter dessa för att påvisa att det har funnits en praktisk handling bakom deras användning, återanvändning eller skydd av föremålen mot olyckor eller förstörelse genom användandet av skyddsbehållare.

Sysselsättnings- och specialiseringsroll (yrke)

Denna roll kan intas av olika typer av hantverkare som exempelvis bronsjutare/ristare, men även yrkesgrupper som specialiserade manufakturister (handlare). Deras symboler i form av verktyg kan ingå i gravar (Fredell 2003:230), häribland verktyg som mejsel, syl och stor kniv, men även föremål såsom nålar, bronsfragment och stenverktyg med polerade ytor såsom eldslagningssten (Randsborg 1986:188). I denna kategori av verktyg ingår även råmaterial i form av bronstråd för ornament (Weiler 1996:28).

Sammanfattning: I denna grupp sökte jag efter gravar som, förutom rakkniv respektive pincett, innehöll mejsel, syl, kniv, nål, bronstråd eller eldslagningssten för att hitta möjliga ”yrkeskategorier” framförallt hantverkare.

Statusroll (social)

Enligt Jørgen Jensen var det få personer som behärskade brons-hantverket, vilket krävde yrkesskicklighet. Detta utfördes av människor vars status var bestämd av deras sociala position (2002:128ff). Deras verktyg (se ovan) förekommer vanligtvis i en grav som ett bidrag till höjning av status hos den avlidne (2002:238ff). Bronshantverket kan möjligen ha varit ett privilegium för individer i ledarskap, samt att hövdingen och hantverkaren kan ha varit en och

samma person (Jensen 2002:128ff; Randsborg 1986:188). Ett annat sätt att ge föremålen status kan ha varit genom hur de har förvarats i gravarna. Specifika val av förvaringsmodell, etuier, väskor och askar i organiskt material, har kopplats samman med personer med ledarskap, bland annat enligt Kristina Jennbert (1992:99ff).

Bronsålderns föreställningsvärld med skeppet, följt av hästen och fågeln, kan ha medverkat för att ge status till ledare i samhället, enligt Flemming Kaul (2005:270). Identiteten hos föremål är konstruerad genom specifika kulturella kontexter (Vandkilde 2000:42), där olika gruppers gestaltning av identitet återfinns i bildspråket på ett fåtal bronsföremål exempelvis rakknivar (Fredell 2003:230). Vissa samhällsgrupper kan ha haft en identitetsmarkör via skeppssymbolen, där skeppet kan ses som en reel företeelse (Kaliff 1997:100). På individuell plan förändrades troligtvis identiteten ett flertal gånger under livet, enligt Susanne Thedéen (2005:396). Rakkniven med hästhuvudformat skaft kan ha introducerat föremålet som ett statusbärande eller socialt element under äldre bronsålder, enligt Kaul (2004:271ff). Detta övergår sedermera till en spiral under yngre bronsålder (Larsson 1994:98f), vilket visar på förändringar i samhällets sociala sfär (Kaul 2004:391ff). Ett annat sätt att se reformer i samhällsutvecklingen är storleken på föremålen. Både pincetten och rakkniven blir större i sin formation under yngre tidsålder (Brøndsted 1958:216). Enligt Malin Bergkvist kan också storleken på ett föremål säga något om den sociala statusen hos individen (1995:24). Enligt Flemming Kaul är rakknivar av riktigt stort format och med rik dekoration fåtaliga (1998a:151). Magnus Artursson med flera anser att rakkniven är ett högstatusbetonat föremål (Artursson et al 2005:534).

Sammanfattning: I denna grupp letade jag efter rakknivar och pincetter som var stora eller också rikt ornamenterade. Härvid försökte jag få fram deras roller som statusföremål, men även tecken på samhällsförändring. Dessutom sökte jag efter olika typer av skaft på rakknivarna i form av häst, fågel eller spiral och rakknivarnas respektive pincetternas ornamentik i form av häst respektive skepp vilka utgör indikatorer på föremålets status, identitet och tecken på sociala förändringar i samhället. Slutligen sökte jag efter förvaringssätt i form av behållare exempelvis läderväska, som kan ha varit ett tecken på rakknivens respektive pincettens status.

Roll i föreställningsvärlden (symbolisk, ideologisk och rituell)

Ideologins utvecklingsprocess i samhället kan bland annat ses genom förändring i bildspråket hos rakknivens skaft (Larsson 1994:98f). Under äldre bronsålder visar sig föreställningsvärlden genom rakknivens skaft i form av en häst eller fågel, och genom dess formation som påminner om ett skepp i profil. Under yngre bronsålder skiftar föreställningsvärldens sin placering på föremålen genom att den nu framställs på rakknivarnas blad. På denna kan ses exempelvis häst-, fågel- och skeppssymboler (Kaul 1998a:130ff), se exempel figur 4. Under denna tidsålder får även pincetten skeppet i sitt bildspråk (Kaul 1998b). Enligt Skogstrand är skeppssymbolens huvudsakliga betydelse dess egenskap som transportmedel (2005:663), vilken var nödvändig för att säkra inflödet av brons (Larsson 1994:137f). Bildspråket på föremålen kan också vara en del av en metafor för olika slags mentala sätt att resa, enligt Susanne Thedéen, det vill säga föremålets funktion behöver inte uppfattas konkret (2003:112). Dessa berättelser på föremålen kan även ses som personliga för individen, enligt Kaul (2004:230ff). Thedéen anser, utifrån Janet Levys kriterier (1982:21f), att en kontext kan ha en rituell utformning när rakkniven förekommer tillsammans med vissa föremål såsom exempelvis pincett. Även deras förvaringssätt i form av behållare exempelvis läderväska kan associeras till en rituell roll (Thedéen 2004:118ff).

Sammanfattning: I denna grupp har jag letat efter rakkniv respektive pincett med framförallt skeppet i sitt bildspråk, typ av skaft såsom häst, fågel eller spiral hos rakkniven, som ett tecken på symboliskt och ideologiskt karaktärsdrag i föreställningsvärlden. I denna kategori sökte jag också efter förvaringssätt i form av behållare, exempelvis läderväska, för rakkniven respektive pincetten, och deras gemensamma förekomst i graven för att se om de hade en rituell roll.

6.2 Rakknivens respektive pincettens roller i bronsålderns samhälle: Resultat

I detta kapitel vänder vi blicken mot de roller rakkniven respektive pincetten spelade för människan i den nordiska bronsålderns samhälle. Jag kommer också att kretsa kring delfrågan hur rakkniven respektive pincetten har påverkats av människans ideologiska och sociala värderingar för att ytterligare få fram de små tingens möjliga roller. Utifrån tankegångar och åsikter från skilda författare om olika roller i kapitel 6.1.1 och utifrån rollerna i kapitel 5.4, kommer rakkniven respektive pincetten att analyseras och tolkas genom fyra exempel av gravkontexter. Detta för att belysa rakknivens respektive pincettens roller ur en kvalitativ aspekt, då de tidigare har blivit behandlade kvantitativt.

Gravexempel 1 och 2

I skelettgrav 1277, period III, Själland, hittades ett läderetui som innehöll en kniv, rakkniv med avbrutet skaft (figur 10), fibula, pincett och eldslagingssten. Ytterligare föremål återfanns i graven såsom ett svärd, och dubbelknapp som är tolkad att tillhöra en fästanordning med läderremmar för upphängning (Aner & Kersten 1973:128f: tafel 77, nr 369; Broholm 1943:134). I skelettgrav 143, period III, Skåne hittades liknande föremålstyper med bland annat en rakkniv med avbrutet skaft (figur 10), med undantag av att här fanns ingen dubbelknapp, samt att eldslagingsstenens ändor var starkt använda (Håkansson 1985:74; Oldeberg 1974:114f, nr 751). Bild saknas på respektive, men se figur 9, som exempel på etui respektive fästanordning från grav 1283, period III, Själland.

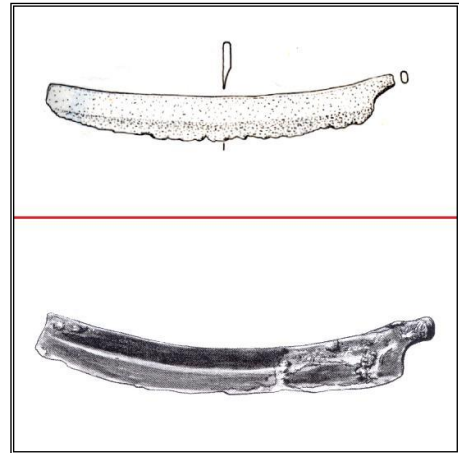
När det gäller det fragmentariska skaftet indikerar detta att föremålen har använts, vilket talar för en **praktisk roll** hos rakknivarna. Rakknivarnas och pincetternas gemensamma förvaringssätt, läderetuiet, bestyrker en **statusroll**. Förvaringsmedlet kan kopplas ihop med personer i ledarskapsposition. Den gemensamma förvaringen indikerar också ett rituellt förfaringsätt i föreställningsvärlden. Men, denna ”behållare” kan även ha varit ett skydd för föremålen såtillvida att föremålen skyddades från förstörelse och risk för obrukbarhet i sin praktiska funktion/roll. Eldslagingsstenen i respektive grav berättar också att de små tingen medverkade i en roll av **sysselsättnings- och specialisering**. Framförallt stenen i grav 143 indikerar genom dess starkt avnötta ändor, att den har använts. Den kan användas vid frambringande av eld och på sätt bidra till möjligheten att framställa brons. Bronstillverkningen kan indikera att individen i respektive grav var en hantverkare exempelvis bronsgjutare, vars symbol i form av verktyg – eldslagingssten – ingick i graven. Detta verktyg kan ha bidragit till stathöjning för den avlidne, möjligen i form av ledarskap, det vill säga av statusroll. Möjligen tillhör respektive grav en hantverkare och ledare vilka kan ha varit en och samma person. Avseende roller från föremålsgrupperna ingår rakkniven respektive pincetten tillsammans med föremål från samtliga grupper: **skärande och/eller stickande** via kniven, **föremål till häng- eller fästanordning** via fibulan och dubbelknappen, **föremål som arbetsredskap eller arbetsmaterial** via eldslagingsstenen samt **attributiva föremål** via svärdet. Genom att rakknivarna och pincetterna ingick i samtliga roller ur föremålsgrupperna indikerar detta att respektive grav kan ha tillhört en individ med ledarskap,

som möjligen hade någonting med metallen brons att göra. Mer än ett föremål kan ha använts till att hängas upp. Genom detta förfaringssätt blir händerna fria, och individen blir därmed mer fysiskt rörlig när denne inte behöver bära saker. Detta indikerar att individen rörde sig över platser.

Figur 10. Exempel på avbrutna skaft hos rakknivar.

Överst: Grav 1277, period III, Själland. Längd 8,2 cm, bredd 1,0 cm.

Nederst: Grav 143, period III, Skåne. Längd 8,3 cm, bredd 0,9 cm.

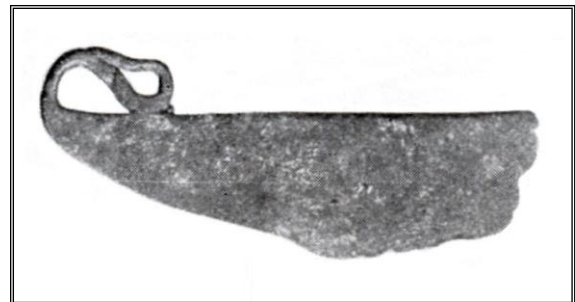
Ovan har jag nämnt att skaftet var avbrutet hos rakknivarna vilket jag tycker är intressant. Avseende äldre bronsålder fann jag i Danmark och Skåne fann jag totalt 271 gravkontexter med en rakkniv (Aner & Kersten 1973 – 1990; Håkansson 1985; Oldeberg 1974). Av dessa hittades i Skåne 57 med ett avbrutet skaft hos rakkniven. Under yngre bronsålder fanns det 33 gravkontexter med rakkniv med ett fragmentariskt skaft utav totalt 775 st funna (Broholm 1946). Av dessa totalt 90 gravkontexter med förstört skaft hos rakkniven fanns inte den avbrutna delen med i 68 gravar. Däremot när skaftet förekom är det djurhuvudformat, främst häst, vilket hittades i 14 gravkontexter bland annat i grav 303, period II, Själland (Aner & Kersten 1973:97f).

Gravexempel 3

På Jylland, i urnegrav 480 från period IV, hittades en bred rakkniv vars fågelskaft var reparerad under sin samtid (figur 11). Även en dekorerad pincett (se figur 3D), och dolk återfanns i graven (Broholm 1946:50).

Rakkniven bör ha haft en *praktisk roll* då den är reparerad, och kunde på så sätt användas igen. Den har ett fågelskaft som talar för en *roll i föreställningsvärlden*. Fågeln kan ha varit en metafor för ett mentalt resande då fågeln liksom metallen kan omvandlas, det vill säga bronset från råmaterial till ett föremål och fågel från ting (ägg) till ett djur. Denna roll synes förstärkas genom att rakkniven uppträder tillsammans med pincetten, vilket indikerar en rituell roll i föreställningsvärlden. Möjligen kan även ett socialt inslag finnas genom dolken via en roll som *attributivt föremål*, som kan anses inneha en statusgivande funktion. Detta kan peka på att rakkniven indirekt hade en statusroll. Genom att rakkniven har en fågel i sitt bildspråk och förekommer i graven kan detta istället direkt peka på en *statusroll*, då fågeln kan ge status och föremålet i sig kan ses som ett statusobjekt. Dolken skulle kunna vara en stor kniv. Detta innebär i så fall att rakkniven respektive pincetten även ingick i en *specialiserings- och sysselsättningsroll*. Denna roll kan i sin tur indikera att individen kan ha varit en hantverkare, som genom sin yrkesskicklighet kunde laga sitt föremål. Det var få personer som behärskade brons-hantverket, vilket utfördes av människor med status i samhället. Tillsammans med föreställningsvärldens fågel, stärkte individen sin status, möjligen som ledare i samhället. Och möjligen var denna individ både ledare och hantverkare i en och samma person.

Figur 11. Exempel på reparerad rakkniv från grav 480, period IV, Jylland.
Längd 7,8 cm, bredd 2,2 cm.

Gravexempel 4

I höggrav 1835a från Jylland, period V, hittades en stor rakkniv med spiralskaft och med vacker dekoration av skeppsbilder på sitt blad. I graven fanns även en stor pincett, dekorerad med linjer och bucklor (figur 12) (Broholm 1946:143f; Kaul 1998b:119, kat no 296).

Spiralskaftet och förflyttningen av skeppets placering till bladet hos rakkniven samt föremålets ökade storlek, pekar på en samhällsutveckling relaterat till att under tidigare tidsålder var spiralen utformad som ett djurhuvud, rakknivens formation var ett skepp i profil och föremålet var mindre. Genom förändringarna berättar föremålen att det har skett en ideologisk process i samhället vilket indikerar en **roll i föreställningsvärlden**. Denna roll styrks genom att den är rituell satt i relation till deras gemensamma förekomst och frånvaro av andra föremål i gravkontexten. Detta kan tala för att de inte har haft någon praktisk funktion/roll då inga andra typer av föremål som pekar på andra roller finns i gravkontexten. Föremålen är dessutom praktföremål i både storlek och rik ornamentik vilket också talar för att de har haft en **statusroll** då denna typ av föremål är fåtaliga i gravarna. Storleken hos föremålen och skeppet i bildspråket pekar på högre social status, framförallt på grund av rakknivens närvaro, som i sin tur kan indikera en person ur eliten i samhället och/eller social värdering. Rakknivens motiv och deltagande i graven kan med andra ord ha varit en viktig identitetsmarkör för en specifik samhällsgrupp, exempelvis ledare, vilket inkluderar pincetten då den förekommer tillsammans med rakkniven. Skeppssymbolen i sin tur kan visa på att denna ledare möjligen hade något med införskaffning av brons genom detta transportmedel. Skeppets ornamentariska utformning, som inte liknar utformningen på andra föremål (Broholm 1946; Kaul 1998b), kan tolkas som varande en (livs)berättelse hos och av en enskild individ, vars identitet förändrades flertal gånger under livet.

Figur 12. Exempel på stora och rikt ornamenterade föremål från grav 1835a, period V, Jylland.

Rakkniv längd 13,8 cm, bredd 3,7 cm.

Pincett längd 5,3 cm, läppbredd 2,3 cm.

6.2.1 Var rakkniven en kniv som rakade, och pincetten en tång som bet?

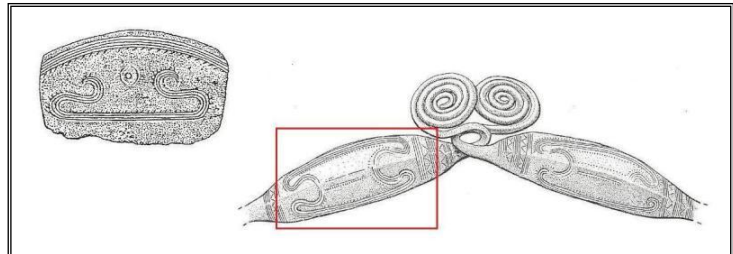
I detta kapitel tar jag upp frågan om föremålens praktiska funktion. Här lyfter jag fram tre exempel på gravkontexter med rakkniv respektive pincett som kan ha haft en annan funktion än den givna.

Gravexempel 1

Det första exemplet är från urnegrav 1823, period VI, Jylland. I denna hittades en skeppsornamenterad rakkniv med avrundat avslut, flerkantigt skaft och blad. Utifrån Baudous definition betraktas detta föremål som en rakkniv vilket även Kaul (1998b) och Broholm (1946) anser. Rakkniven är tillverkad av den ovala ändplattan från en halsring (figur 13) (Broholm 1946:142; Kaul 1998b:118, kat no 292).

Om detta är en rakkniv är enligt mig tveksamt, med tanke på eggens längd och föremålets sparsamma blad samt skaft med plats för en tumme och ett finger. Rakkniven är 5,7 cm lång och 3,3 cm bred (Broholm (1946:142), en ”sedvanlig” nordisk rakkniv är cirka 10 cm lång och 1 cm bred (se exempel figur 5). Den nordiska rakkniven är sedd som praktisk, men behöver upprepade slipningar för att en rakning ska kunna genomföras relativt komplikationsfritt. Detta innebär att med en rakkniv som är nästan hälften så lång som den sedvanliga behövs det, rent tekniskt, betydligt fler slipningar för att föremålet ska kunna fungera praktiskt vid rakning. Därtill saknas det ett redskapsskaft som möjliggör en gripfunktion som gör att föremålet blir greppvänligt. Dessutom är den tre gånger så bred jämfört med en nordisk rakkniv vilket gör att jag ytterligare ifrågasätter om detta faktiskt är en rakkniv. Att den är bred är förmodligen för att skeppet skulle kvarhålla sin betydelsefulla plats på föremålet för att framhäva identiteten hos individen i graven. Jag tror inte att detta föremål är en rakkniv utan en markör i form av en identitetshandling i brons.

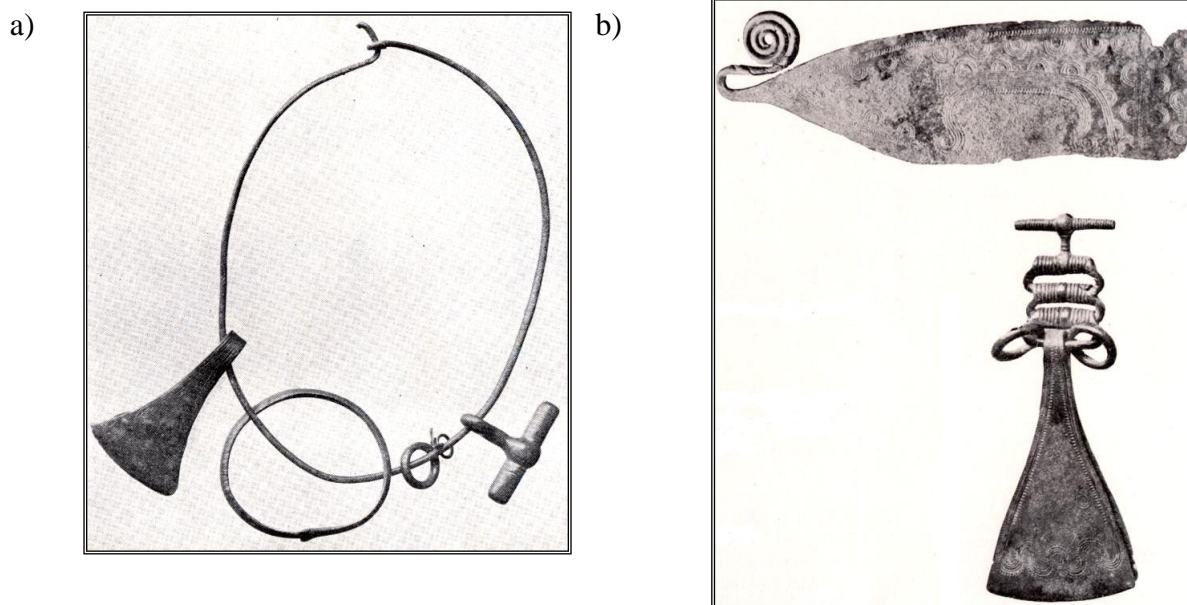
Figur 13. En rakkniv?
Exempel från grav 1823, period VI,
Jylland.

Gravexempel 2 och 3

Det andra exemplet som jag vill lyfta fram är från urnegrav 1071, period V, Själland. I denna hittades en bred pincett, stångknapp, två bronsringar och en edsring som alla hängde i en halsring av en tunn bronsstång vars ändor var omböjda till krokar (figur 14a) (Broholm 1946:86f). Det tredje exemplet är från höggrav 1209, period V, Jylland. I denna hittades en bred pincett med skeppsdekor, upphängd i en kort kedja vilken slutade i en stångknapp (figur 14b). I graven hittades också en bred skeppsortnamenterad rakkniv med spiralskaft (Broholm 1946:101; Kaul 1998b:93, kat no 225 – 226).

Här ifrågasätter jag pincetternas praktiska funktion baserat på bygeln som möjliggör att föremålen kan fästas på klädseln eller dylikt. Genom att upphängas får pincetterna en helt annan funktion än den praktiska. När det gäller rakkniven med spiralskaftet kan denna typ av skaft också ha en hängande funktion, se figur 14b. Både rakkniven och pincetten verkar därmed kunna upphängas: rakkniven via sitt skaft, pincetten via sin bygel. Detta innebär att de kan ha varit en markör i form av identitetshandling med bland annat skeppet i sin symbolik, vilken kunde visas upp. Detta synsätt kan även överföras till de stora rakknivarna med skeppsortnamenterik under senare delen av bronsåldern (se figur 12 och 16). Dessa rakknivar har också alltid ett spiralskaft. Att de är mycket stora syns markant när deras storlek jämförs med ett ansikte hos en fullvuxen person (se figur 18A-B). Pincetten uppvisar samma fenomen. Dessutom tycks bägge föremålen, likt ovanstående exempel, kunna användas till att upphängas genom skaft och bygel. Jag tror mer att dessa också har varit identitetshandlingar, där skeppet var en viktig identitetsbyggare vilket framvisades genom att upphängas på klädsel eller dylikt (se figur 18C-D). Det som också talar emot att rakkniven respektive pincetten har använts praktiskt är att jag fann ytterst sällan något spiralskaft respektive aldrig någon bygel som var avbrutna (Broholm 1946), precis som i grav 1209. Därmed ifrågasätter jag starkt om dessa föremål är praktiska i sin nuvarande funktion.

Figur 14. Exempel på upphängningsanordning hos pincett respektive rakkniv.

a) Grav 1071, period V, Själland. Pincett längd 4,7, läppbredd 2,8 cm.

b) Grav 1209, period V, Jylland. Rakkniv längd 13,2 cm, bredd 3,7 cm. Pincett längd 7,5 cm, läppbredd 4,1 cm.

6.3 Rakknivens respektive pincettens dualism i bronsåldern samhälle: Resultat

I detta kapitel lyfter jag fram frågeställningen om rakkniven och pincetten har bildat en dualistisk enhet med varandra i form av par- och/eller motsatsförhållande. Utgångspunkt för mitt resonemang och analys är tre gravkontexter med en rakkniv och en pincett. Det förekommer gravkontexter där det finns två rakknivar och en pincett, likväl som en rakkniv och två pincetter, men de är mycket ringa. Jag anser att detta inte påverkar mitt resultat då fynden är så pass sällsynta. Jag kommer också att använda mig av föremålsgrupperna med de olika rollerna från kapitel 5.4, och jag utgår även från hur rakkniven respektive pincetten har påverkats av människans ideologiska och sociala värderingar. Detta för att belysa rakknivens och pincettens dualism ur en kvalitativ aspekt, då de tidigare har blivit behandlade ur en kvantitativ infallsvinkel.

Gravexempel 1

I grav 518Q a – b, Själland, period II, hittades en dubbelbegravning med två individer. Den ena kroppen hade med sig bland annat en rakkniv, pincett, eldslagningssten, svärd och dubbelknapp. Hos den andre kroppen låg bland annat en rakkniv och eldslagningssten (Aner & Kersten 1973:182 – 186: tafel 109).

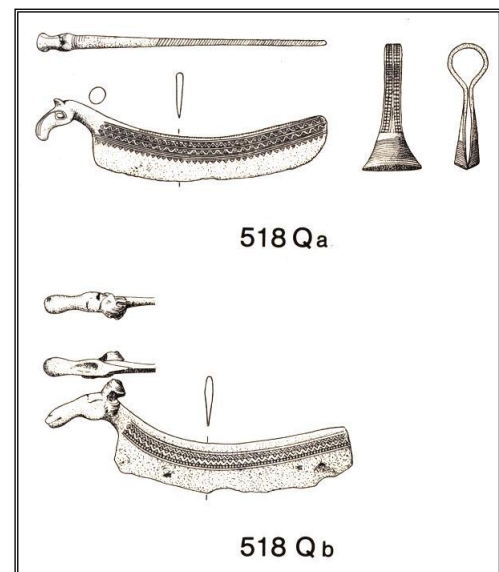
I dubbelgrav 518Qa - b är ornamentiken geometrisk hos rakkniven respektive pincetten. Ornamentiken bildar en bård på rakknivsbladets övre del i form av små trianglar kombinerade med längsgående linjer och en bård på pincetten med längsgående linjer, figur 15. Övriga föremål i grav 518Qa med ornamentik var dubbel- och svärdsnappen. Dock var denna spiralformad. Därmed indikerar den geometriska ornamentiken hos rakkniven och pincetten att föremålen har ett parförhållande i denna grav. Något annat som belyser deras parförhållande är deras storlek. Den är snarlikt samma i både bredd och längd när pincetten är utviken. Emellertid påvisar gravarna sinsemellan ett motsatsförhållande då grav 518Qa innehåller en rakkniv och en pincett, och grav 518Qb en rakkniv, se figur 15. Däremot verkar det som att rakkniven istället kompletterar eldslagningsstenen till dualism då detta föremål förekommer i bägge gravarna. När det gäller förekomsten av föremålsgrupper uppträdde attributiva föremål oftast tillsammans med rakkniven respektive med pincetten under äldre bronsålder i Danmark. Svärdet i grav 518Qa belyser detta.

Figur 15. Exempel på dualism i form av ornamentik och storlek.

Grav 518Qa – b, period II, Själland.

a) Rakkniv längd 8,4 cm, bredd 1,4 cm. Pincett längd 3,6 cm, läppbredd 1,5 cm.

b) Rakkniv längd 8,7 cm, bredd 1,5 cm.

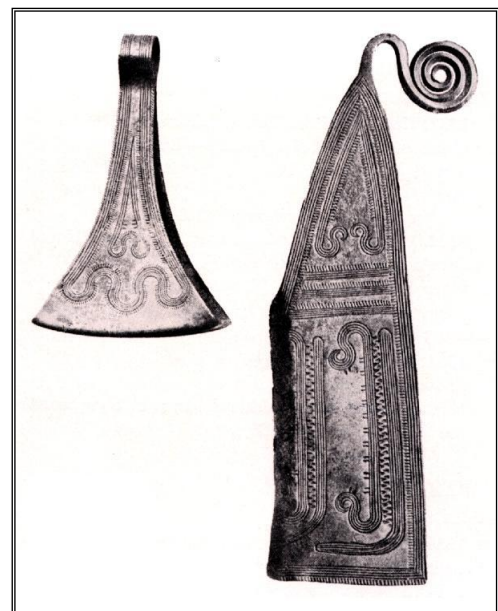
Gravexempel 2 och 3

Det andra exemplet är från grav 1331, period V, Jylland. Där hittades en stor och vacker rakkniv med två skeppsbilder av vågbandsornament (Kaul 1998b:127f, kat not 319), och en stor och bred pincett med dekor av två slingband av vågor (figur 16) (Broholm 1946:109), vilka bildar skeppsbild utifrån Kauls tolkningar (1998b). Det tredje exemplet är från höggrav 1131, period V, Fyn, som innehöll en pincett med en så kallad "folded ships" där skeppsbilden är fullständigt synlig när föremålet är utvikt. I graven hittades även en skeppsdekorerad rakkniv med spiralskaft (figur 17), och en kniv (Broholm 1946:95; Kaul 1998b:67, kat no 159, 161).

Avseende storlek och ornamentik är respektive gravkontexts rakkniv och pincett riktigt stora och rikt ornamenterade, vilket indikerar ett parförhållande i formationen och bildspråket i förhållande till andra små, fattiga ornamenterade ting exempelvis dubbelknapp. För detta talar den ideologiska processen där bägge föremålen följer förändringarna som sker i samhället. Det vill säga: de kvarhåller sitt parförhållande genom att tillsammans anamma storlek och bildspråk – vågbandsornamentiken - utifrån samhällets nya ideologiska värderingar, men kvarhåller sin sammanbundna förekomst i gravarna. Avseende ornamentik har rakkniven och pincetten i respektive grav skeppet i sitt bildspråk och skeppet på rakknivarna är anpassade till föremålets form precis som pincetten när den är utvikt. Detta talar för ett parförhållande. Däremot har rakknivarna inte ett utvikt skepp vilket innebär att föremålen står i motsatsförhållande till varandra när det gäller skeppets bildliga uttryck. Hur pincetten kan ha sett ut i sin formation från allra första början kan skönjas i täljstenformen från Västergötland, se figur 1 (<http://mis.historiska.se/mis/sok/sok.asp>). Denna gjutform användes för att gjuta en rakkniv och en pincett, vilka, enligt Drescher, gjöts samtidigt för att därefter sammanföras till ett set det vill säga ett par (1963:127). Bägge gravarna med dessa praktföremål i storlek och ornamentik är från period V, och det är framförallt under denna tidsperiod då flertalet gravfynd består av stora och praktfulla föremål trots att nedläggningen av bronser för övrigt minskar i antal. Se även figur 13 som ett annat bra exempel på rakkniv och pincett tillsammans, från period V (Broholm 1946:143f; Kaul 1998b:119, kat no 296).

En annan form av parförhållande dem emellan berättar grav 1131 genom sin kniv. Under yngre bronsålder har rakkniven respektive pincetten ett samröre med stickande och/eller skärande föremål, vilket denna grav också visar exempel på genom närvaron av kniven.

Figur 16. Exempel på dualism i form av skeppsornamentik och stora föremål.
Grav 1331, Jylland, period V.
Rakkniv längd 14,1 cm, bredd 4,0 cm.
Pincett längd 7,9 cm, läppbredd 4,7 cm.

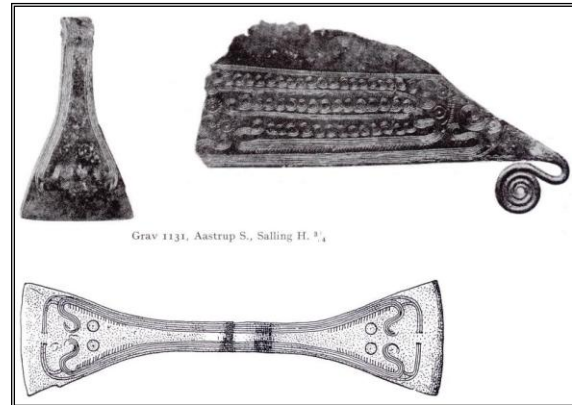
Figur 17. Exempel på dualism i form av skeppsortamentik och stora föremål.

Grav 1131, Fyn, period V.

Överst: Pincett (inte utvikt) längd 6,9 cm, läppbredd 3,8 cm.

Rakkniv längd 12,7 cm, bredd 4,9 cm.

Nederst: Samma pincett utvikt.

7. SLUTSATSER/DISKUSSION

Det kan ifrågasättas om rakkniven och pincetten utgör en form av dualism, ett sätt att uttrycka bronsålderns ideologi som det lilla i det stora det vill säga samhället i smått och stort. Föremålen bör ha haft en dualism dem emellan då de i jämförelse med andra bronsföremål ofta förekommer tillsammans och uteslutande i gravar. Detta indikerar en identitet då de inte är lagda i mark- eller mossdepåer, som kan ses som en kollektiv deponering.

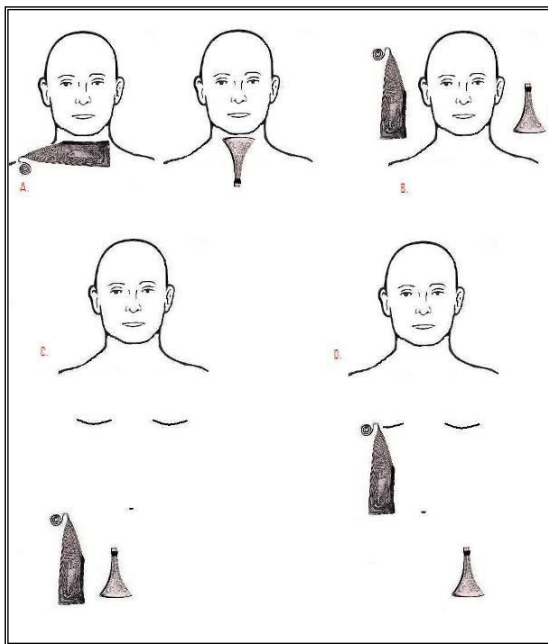
Rakkniven respektive pincetten kan ha haft en praktisk funktion, men också flertal andra roller relaterat till vilken situation respektive befann sig i. Samtidigt kan föremålen ha använts för liknande syften. Dessa roller – identiteter - kan ha förändrats ett flertal gånger under en individs liv, vilket kan förklara varför rollerna var så komplexa i gravarna. Möjligen är det så att individen var en person med en eller flera roller i samhället. Detta kan också vara en anledning till varför rollernas komplexitet. Föremålen i sin tur var influerade av bronsåldersmänniskans ideologiska och sociala värderingar i samhället, vilket ändrades över tid. Detta kan också förklara de komplexa rollerna. Den främsta identiteten kan ha varit genom bronset; de som besatt metallen fick indirekt status och en grav. Det anmärkningsvärda är att trots mängden brons i gravarna minskar under yngre bronsålder, minskar inte antalet rakknivar och pincetter i dem. Detta kan förklaras av att under yngre bronsålder skedde en viss demokratisering då fler individer ur samhället fick möjlighet till engagemang i föreställningsvärldens utövande, jämfört med människorna under den äldre tidsåldern. Med andra ord, de som besatt en rakkniv i brons fick direkt status och en grav, och antalet som fick detta ökade under senare delen av bronsåldern. Möjligen var dessa individer ledare inom bronslantverket, och/eller ledare inom handelsnätverket av brons.

Frågan kan ställas om brons som material är hårt nog för en tillräcklig skarp egg för att kunna skära av stubb effektivt utan att förstöra den känsliga huden i ansiktet. Föremål som kan tala emot en praktisk rakkniv är den som är definierad som ”rakkniv med avrundat eller trekantigt avslut och flerkantigt skaft och blad” exempelvis från grav 1823, period VI, Jylland (se figur 13). Om detta var en rakkniv är tveksamt med tanke på eggens längd, den sparsamma ytan för en tumme och ett finger samt avsaknaden av ett greppvänligt skaft, enligt mig. Experimentell arkeologi med kopia och original av nordisk rakkniv har visat att det krävs att detta föremål slipas åtskilliga gånger under ett och samma rakningstillfälle för att proceduren ska kunna genomföras relativt komplikationsfritt. Om rakkniven är nästan hälften så lång som den nordiska behövs betydligt fler slipningar för att föremålet ska kvarhålla sin skärpa. Hur

kommer det sig i så fall att ornamentiken inte visar några tecken på slitage? Denna rakkniv är också avsevärt bredare jämfört med den nordiska, vilket kan vara för att skeppet skulle kvarhålla sin betydelsefulla plats på föremålet efter det att den blev omgjord från ett annat föremål. Min slutsats är att detta föremål inte har fungerat som en praktisk rakkniv utan som en markör i form av en identitetshandling i brons.

Skaftet hos rakkniven är avbruten i relativt många gravar, framförallt under äldre bronsålder. I flertalet gravar finns inte den avbrutna delen kvar i kontexten, men vid förekomst är fragmentet oftast ett djurhuvud, framförallt av en häst. Hästen var ett djur som betraktades som en statussymbol, bland annat enligt Kaul (2004:271ff). Visserligen kan rakknivarna ha förstörts genom praktisk användning, men om de istället har förstörts genom medveten handling ointetgörts fortsatt användande av föremålet. Denna skadegörelse kan ha varit ett sätt för bronsåldersmänniskan att hindra samtida och nutida människor att återanvända föremålet just på grund av dess symboliska bildspråk via exempelvis hästen. Däremot fann jag ytterst få rakknivar med avbrutna spiralskaft. Detta skaft (se figur 16) verkar vara lika tunt, om inte tunnare, vid skaftets bas i jämförelse med en rakkniv med ett djurhuvud som skaft (se figur 5). Det icke avbrutna skaftet kan tala för att denna föremålstyp kan ha haft en annan funktion än den praktiska då det ytterst sällan är fragmentariskt.

När det gäller pincetter är det *bygeln* som kan tala för en annan funktion än den givna: att de skulle upphängas för att framvisas på något sätt. Detta kan även gälla rakknivarna med *spiralskaft* som möjliggör denna funktion (se figur 16). Dessa och framförallt de *stora* rakknivarna respektive pincetterna kan också ha fungerat som en markör i form av en identitetshandling med bland annat skeppet i sin symbolik, vilket kunde ses vid framvisning av föremålen genom att de hängdes upp på klädsel eller dylikt, se figur 18C-D. De stora rakknivarna har också alltid ett spiralskaft, vilket belyser än mer en annan funktion än den praktiska. I jämförelse med ett ansikte hos en fullvuxen person och en stor rakkniv respektive pincett upptar framförallt rakkniven nästan hälften av ansiktet, se figur 18A-B. Om det är en rakkniv respektive pincett verkar rakningen med eftervård bli en krånglig och omständlig procedur då de är såpass stora.

Figur 18. Ansikte respektive kropp i jämförelse med rakkniv och pincett från period V utifrån samma bildskala 1/10.

A – B) Föremålens storlek i förhållande till ett ansikte.

C - D) Föremålen upphängda på kroppen. (egen bild)

Jag tror att en djupare studie av de små tingen skulle gynna bronsåldersforskningen i sin tolkning av den enskilde individen eller folk i allmänhet ur samhället. Forntidsintresserade personer har under både dåtid och nutid, om än att det har luckrats upp något, varit fixerade vid att det som har varit och är intressant är de fyndkontexter som innehåller föremål i guld, väldigt stora föremål, udda föremål och till antalet många föremål, vilket har mer eller mindre förträngt de små. De är petit, men de förekommer i fler gravkontexter jämfört med andra föremål, vilket innebär att de bör vara mer representativa för samhället än de så kallade högstatusbetonade gravkontexterna som förmodligen representerar få individer i samhället. De små föremålen har, enligt mig, definitivt varit det lilla i det stora det vill säga haft ett förhållande och interaktion mellan det individuella och det samhälleliga. Jag tror att genom att studera de små tingen närmar vi oss den enskilde individen i bronsålderns samhälle. Min första slutsats är att dessa kan indikera en individualitet, där pincetten fick sin identitet via rakkniven vilket innebär att det fanns dualism mellan pincetten och rakkniven. Min andra slutsats är att rakkniven respektive pincetten bör ha haft flera roller för människan i bronsålderns samhälle, framförallt för den enskilde individen, vilket visade sig komplext i graven. Denna individ fick på så sätt en unik identitet genom rakkniven respektive pincetten vilka influerades av människans ideologiska och sociala värderingar i samhället. Enligt Fredell är rakknivar den typ av bronsföremål som uppvisar den största variationen av motiv i ornamentiken (2003:185), vilket jag också noterade vid min analys av rakknivar, exempelvis grav 1835a, 1331 och 1131 (figur 12, 16 – 17). Detta kan tala för att rakknivarna representerar enskilda livsberättelser vilka uttrycks via olika motiv i bildspråket. Därtill kan pincettens bygel, rakknivarna med spiralskaft samt de stora rakknivarna och pincetterna berätta om en annan funktion än den givna: att de skulle upphängas för att framvisas på klädseln eller dylikt. Därmed är den tredje slutsatsen, framförallt för den yngre bronsåldern, att föremålen skulle upphängas på klädseln eller liknande för att framvisas. Därtill kan föremålen istället vara bronsmarkör i form av en identitetshandling och ingen praktiskt rakkniv respektive pincett. Denna markör kan ha varit ett tecken på att individen hade något med brons att göra, möjligen en hantverkare, handlare och/eller ledare.

8. SAMMANFATTNING

En av mina frågeställningar var vilka roller spelade rakkniven och pincetten för människan i den nordiska bronsålderns samhälle? Resultatet av undersökningen påvisar att rakkniven respektive pincetten förekom under hela bronsåldern *enbart i gravkontexter* det vill säga de bör ha någon form av roll och dualism då nedläggningsskicket av dem är kontinuerlig inom samma typ av kontext under hela tidsåldern. Detta talar för en identitet hos föremålen.

För att få fram dualism och vilka möjliga roller rakkniven respektive pincetten kan ha spelat undersökte jag vilka föremål som förekom tillsammans med dem och hur ofta med rakkniv respektive pincett i gravkontexterna. Dessa föremål delades in utifrån några hypotetiska roller i föremålsgrupper: Skärande och/eller stickande föremål, föremål till häng- och/eller fästanordning, föremål som arbetsredskap eller arbetsmaterial samt attributiva föremål. Slutsatsen blev att under yngre bronsålder i Danmark och Skåne, har rakkniven respektive pincetten ett samröre med stickande och/eller skärande föremål. Däremot under äldre bronsålder i Danmark har de en samverkan med attributiva föremål, och i Skåne en förbindelse med föremål till häng- och/eller fästanordning. Utifrån detta anser jag att det finns dualism dem emellan och att de har mer än en roll, vilka växlar under tidens gång under påverkan av människans sociala och ideologiska värderingar i bronsålderns samhälle. Detta besvarade även min andra frågeställning som var om rakkniven och pincetten har bildat en dualistisk enhet med varandra. Slutsatsen blev att pincetten bör ha bildat dualism med

rakkniven. Rakkniven formade visserligen också dualism med pincetten, men kompletterade även andra föremål till detta. Pincetten förekommer aldrig som singelfynd, och verka ha fått sin identitet genom andra föremål, främst genom rakkniven. De har fungerat i både par- respektive motsatsförhållande under hela bronsåldern. Min **första slutsats** är därmed att det fanns en individualitet dem emellan, vilket innebär att det fanns *dualism mellan föremålen*.

Jag tog även fram några andra hypotetiska roller för rakkniv respektive pincett: praktisk roll, sysselsättnings- och specialiseringsroll (yrke), statusroll (social), roll i föreställningsvärlden samt (symbolisk, ideologisk och rituell). Detta gjorde jag för att på ett ytterligare sätt försöka förstå deras roller i bronsålderns samhälle. Dessa roller illustrerade sig mycket komplext i gravmaterialet. Det fanns ingen renodlad roll för rakkniv respektive pincett utan varierade med en till flera roller från grav till grav. Detta innebär att rakkniven respektive pincetten kan ha haft en praktisk funktion/roll, men också flertal andra roller relaterat till vilken situation respektive befann sig i. Samtidigt kan föremålen ha använts för liknande syften. Dessa roller – identiteter – kan ha förändrats ett flertal gånger under en individs liv, vilket kan förklara varför rollerna var så komplexa i gravarna. Därtill förändras föremålen utifrån bronsåldersmänniskans ideologi och sociala värderingar i samhället. Min **andra slutsats** är därmed att rakkniven respektive pincetten bör ha haft *flera roller* i bronsålderssamhället, framförallt för den enskilde individen, vilket visade sig komplext i graven. Denna människa fick på så sätt en *unik identitet och individualism* genom rakkniven respektive pincetten.

Var rakkniven en kniv som rakade, och pincetten en tång som bet? Redan år 1897, argumenterade Sophus Müller överbevisande att de var rakknivar på grund av knivens skarpa. Han hänvisade även till de välbevarade kropparna utan skägg i ekkistegravarna från äldre bronsålder. Experimentell arkeologi med kopia och original av nordisk rakkniv har visat att det krävs att rakkniven slipas åtskilliga gånger under ett och samma rakningstillfälle för att proceduren ska kunna genomföras relativt komplikationsfritt. Under bronsåldern förekommer ett flertal avbrutna skaft, vilket kan indikera att de har varit praktiska men även att de haft en annan roll då det är framförallt de djurhuvudformade som är avbrutna. Föremål som mer talar emot att den har fungerat praktiskt är rakkniven med avrundat/trekantigt avslut och rektangulärt skaft och blad. När det gäller pincetter är det bygeln hos föremålet som kan tala för en annan funktion än den givna: att de istället skulle upphängas för att framvisas på klädsel eller dylikt. Detta kan även gälla för rakkniven med spiralskaft vilken möjliggör denna användning, och att denna typ av skaft ytterst sällan förekommer avbruten i gravkontexterna. Även de stora rakknivarna respektive pincetterna kan ha haft en liknande funktion. De stora rakknivarna har alltid ett spiralskaft, vilket belyser än mer en annan funktion än den praktiska. Min **tredje slutsats** är att dessa föremål inte har fungerat som en rakkniv respektive pincett utan hade en roll som *en markör i form av en identitetshandling i brons* med bland annat skeppet i sin symbolik, vilket kunde framvisas genom att *upphängas*. Denna identitetshandling bestod av unika berättelser om individen i graven. Denna markör kan ha varit ett tecken på att individen hade något med brons att göra, möjligen en hantverkare, handlare och/eller ledare.

KÄLLFÖRTECKNING

BÖCKER/ARTIKLAR

- Aner, Ekkehard & Kersten, Karl** (1973). *Äldre Bronzezeit. Volume I. Frederiksborg und Københavns Amt* Neumünster: Karl Wachholtz Verlag.
- (1976). *Äldre Bronzezeit. Volume II. Holbæk, Sorø und Præstø Amter* Neumünster: Karl Wachholtz Verlag.
- (1977). *Äldre Bronzezeit. Volume III. Bornholm, Maribo, Odense und Svendborg Amter* Neumünster: Karl Wachholtz Verlag.
- (1981). *Äldre Bronzezeit. Volume VI. Nordslesvig – Syd Tønder, Åbenrå und Sønderborg Amter* Neumünster: Karl Wachholtz Verlag.
- (1984). *Äldre Bronzezeit. Volume VII. Nordslesvig – Nord Haderslev Amt* Neumünster: Karl Wachholtz Verlag.
- (1986). *Äldre Bronzezeit. Volume VIII. Ribe Amt* Neumünster: Karl Wachholtz Verlag.
- (1990). *Äldre Bronzezeit. Volume IX. Vejle Amt* Neumünster: Karl Wachholtz Verlag.
- Artursson, Magnus & Karsten, Per & Strömberg, Bo** (2005). Aspekter på samhällsutveckling *Bronsåldersbygd 2300 - 500 f Kr* Per Lagerås & Bo Strömberg (red) Stockholm: Riksantikvarieämbetets förlag.
- Baudou, Evert** (1960). *Die regionale und chronologische Einteilung der jüngeren Bronzezeit im Nordischen Kreis* Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Bergkvist, Malin** (1995). *Rakkniven: en diskussion kring dess tolkning* C-Uppsats påbyggnadskurs i arkeologi. Höskolan Gotland.
- Broholm, Hans-Christian** (1943). *Danmarks Bronzealder Første bind Samlede fund fra den ældre bronzealder* København: Nyt Nordisk Forlag.
- (1946). *Danmarks Bronzealder Tredie bind Samlede fund fra den yngre bronzealder* København: Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab.
- (1952). *Danske oldsager – III Ældre bronzealder, IV Yngre bronzealder* København: Gyldenske Boghandel Nordisk Forlag.
- Brøndsted, Johannes** (1958). *Danmarks oldtid. 2, Bronzealderen* København: Gyldenske Boghandel Nordisk Forlag A.S.
- Carlsson, Anders** (2001). *Tolkande arkeologi och svensk forntidshistoria Bronsåldern (med senneolitikum och förromersk järnålder)* Stockholm: Stockholms Universitet.
- Darwill, Timothy** (2002/2003). *The Concise Oxford Dictionary of Archaeology* Oxford: Oxford University Press.
- Drescher, Hans von** (1963). Untersuchung der Technik einiger bronzezeitlicher Rasiermesser und Pinzetten *Die Kunde 14*.
- Fredell, Åsa** (2003). *Bildbroar Figurativ bildkommunikation av ideologi och kosmologi under sydsandinavisk bronsålder och förromersk järnålder* Göteborgs Universitet: Institutionen för arkeologi. Gotarc Serie B Archaeological Thesis No 25.
- Goldhahn, Joakim** (1999). *Sagaholm – hällristningar och gravritual* Studia Archaeologica Univeritatis Umensis 11 Umeå: Institutionen för arkeologi och samiska studier. Jönköpings läns Museums Arkeologiska Rapportserie 41.
- (2003). Kosmologiska mantlar; strödda kring hällbildsforskning *in Situ Västsvensk Arkeologisk Tidskrift* Göteborg: Göteborgs universitet, Arkeologiska institutionen.
- Hyenstrand, Åke** (1968). Gravformer och symboltecken under yngre bronsåldern *Fornvännen 63*
- Håkansson, Inger** (1985). *Skånes gravfynd från äldre bronsålder som källa till studiet av social struktur* Acta Archaeologica Lundensia Series in 80 Nr 14. Malmö: Liber Förlag.

- Hårdh, Birgitta** (1985). *Grunddragen i Nordens förhistoria: kompendium för AK 001* Lund: Universitet, Historiska museet.
- Jennbert, Kristina** (1992). Changing Customs. Reflections on Grave Gifts, Burial Practices and Burial Rituals during Period III of the Bronze Age in Southeast Scania. *Meddelanden från Lunds universitets historiska museum 1991-1992*. Lars Larsson (ed) New Series Vol. 9. Lund: Almqvist & Wiksell International.
- Jensen, Jørgen** (2002). *Danmarks Oldtid (Band 2) Bronzealder 2000 – 500 f Kr* København: Gyldendal.
- Johansson, Thomas** (1993). *Forntida teknik* Västerås: ICA Förlaget AB.
- Jockenhövel, Albrecht** (1971). *Die Raisermesser in mitteleuropa* Prähistorische Bronzefunde Abteilung VIII, 1. Band. München: C.H Becksche Verlagsbuchhandlung.
- Kaliff, Anders** (1997). *Grav och kultplats Eskatologiska föreställningar under yngre bronsålder och äldre järnålder i Östergötland* AUN 24. Uppsala: Department of Archaeology, Uppsala University.
- Kaul, Flemming** (1996). Er skibet en ragekniv? Er ragekniven et skib? *Adoranten Årsskrift 1996 for Scandinavian Society for Prehistoric Art* Tanumshede: Scandinavian Society for Prehistoric Art.
- (1998a). *Ships on Bronzes – A study in Bronze Age religion and iconography. Catalogue of Danish Finds Vol 3, 1* Publications from the National Museum, Studies in Archaeology & History. København: National Museum.
- (1998b). *Ships on Bronzes – A study in Bronze Age religion and iconography. Catalogue of Danish Finds Vol 3, 2* Publications from the National Museum, Studies in Archaeology & History. København: National Museum.
- (2004). *Bronzealderens religion Studier av den nordiske bronzealderns ikonografi* København: Det kongelige Nordiske Oldskriftselskab.
- (2005). *Hvad skete med den dødes sjæl? Sjælsforestillinger i Bronzealderen. Mellan sten och järn Del I Rapport från 9:e nordiska bronsålderssymposiet Göteborg 2003-10-09/12* Joakim Goldhahn (red) Göteborg: Gotarc serie C Arkeologiska Skrifter No 59.
- Kristiansen, Kristian & Larsson, Thomas B** (2005). *The Rise of Bronze Age Society Travels, Transmissions and Transformation* London: Cambridge University Press.
- Larsson, Thomas B** (1994). *Signums svenska konsthistoria Band 1* Lars Larsson & Thomas B Larsson & Birgit Arrhenius (red) Lund: Signum.
- Levy E, Janet** (1982). *Social and Religious Organization in Bronze Age Denmark An analysis of Ritual Hoard Finds* BAR International Series 124 Oxford: British Archaeological Reports.
- Montelius, Oscar** (1917). *Minnen från vår forntid* Stockholm: P A Nordstedts & Söners (Förlag).
- Müller, Sophus** (1888 - 1895). *Ordning af Danmarks oldsager 1, Sten- og bronzealderen* København: Reitzel.
- (1897). *Vor oldtid: Danmarks forhistoriske archæologi* København: Det nordiske forlaget.
- (1921). *Bronzealderens kunst i Danmark* København: Det nordiske forlaget.
- Oldeberg, Andreas** (1974). *Die ältere Metallzeit in Schweden I* Stockholm: Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.
- Parker Pearson, Mike** (2003). *The Archaeology of Death and Burial* Stroud: Sutton Publishing Limited.
- Ramskou, Thorkild** (1976). *Noget om hår och skæg* Köpenhamn: Nationalmuseet.
- Randsborg, Klavs** (1986). A Bronze Age Grave on Funen Containing a Metal Worker's Tools. *Acta Archaeologica. Vol 55 – 1984* Klavns Randsborg (red). Köpenhamn.
- (1987). *Piledal och Svarte A Comparison Between Two Late Bronze Age Cemeteries in Scania* Acta Archaeologica Vol 57 Köpenhamn: Munksgaard.

- Renfrew, Collin** (1991). *Archaeology, Theories, Methods and Practices* London: Thames and Hudson.
- Skogstrand, Lisbeth** (2005). Krigerrollen som et maskulint ideal i yngre bronsalder. *Mellan sten och järn Del II Rapport från 9:e nordiska bronsålderssymposiet Göteborg 2003-10-09/12* Joakim Goldhahn (red) Göteborg: Gotarc serie C Arkeologiska Skrifter No 59.
- Sonesson, Bertil & Gun** (1993) *Människans anatomi och fysiologi* Lund: Almqvist & Wiksell.
- Strömberg, Bo** (2005). *Gravplats – Gravfält Platser att skapa minnen vid – platser att minnas vid* Göteborgs Universitet Institutionen för arkeologi Gotarc serie B Archaeological Theses No 42.
- Svensson, Maria** (1986). *Bronsålderns rakknivar* Seminarieuppsats (AK 003) HT 1986 Rapport 86:2387.
- Sørensen Stig, Marie-Louise** (1997). Reading dress: The Construction of Social Categories and Identities in Bronze Age Europe *Journal of European Archaeology Vol 5, No 1* Skelmorlie: Cruithne Press.
- Thedéen, Susanne** (2003). Life course practices in the Bronze Age landscapes of east central Sweden: beyond divine chiefs and neodiffusionism *Current Swedish archaeology* Stockholm: Svenska arkeologiska samfundet 2003 (11).
- (2004). *Gränser i livet – gränser i landskapet Generationrelationer och rituella praktiker i södermanländska bronsålderslandskapet* Stockholm Studies in Archaeology No 33 Stockholm: Stockholms Universitet, Arkeologiska Institutionen.
- Thrane, Henrik** (1987). *Bronzealderbarbering Fynske Minder 1987* Odense: Odense Bys Museer.
- Treherne, Paul** (1995). The warrior's beauty: the masculine body and self-identity in Bronze Age Europe. *Journal of European Archaeology Vol 3, No 1* Skelmorlie: Cruithne Press.
- Vandkilde, Helle** (2000). Form, Function & Context Material Culture studies in Scandinavian Archaeology *Material Culture and Scandinavian Archeology: A Review of the Concepts of Form, Function, and Context* D Olausson & H Vandkilde (red) Acta Archaeologica Lundensia, Series in 80, No 31. Lund: Institute of Archaeology.
- Weiler, Ewa** (1996). Metal Standard during the Bronze Age. *Lund Archaeological Review 1996* Acta Archaeologica Lundensia. Lund: University of Lund, Institute of Archaeology.
- Wold, Marit** (2005). Å skriva om bronsalderreligionen. *Mellan sten och järn Del II Rapport från 9:e nordiska bronsålderssymposiet Göteborg 2003-10-09/12* Joakim Goldhahn (red) Göteborg: Gotarc serie C Arkeologiska Skrifter No 59.

INTERNET

Statens Historiska Museum. *Täljstensform för gjutning av rakkniv och pincett* Bronsålderskatalog: Inventarienummer 16360. (<http://mis.historiska.se/mis/sok/sok.asp>) > Hämtad 080211.

Appendix I.

KATALOG

Sidhänvisning i kursiverad stil

Exemplifierande gravkontexter med rakkniv respektive pincett i text och bild

SVERIGE

GOTLAND

 # Grav 173

Pincett, rakkniv (SHM 7571:173). Gotlands kommun, Tofta socken, Bjers (Montelius 1917:72). *Försättsblad*

SKÅNE

 # Grav 143

Pincett, rakkniv (SHM 5318b). Stora Köpinge socken, S:t Köpinge, ”Länsmansbostället” (Håkansson 1985:74; Montelius 1917:246, nr 1040 a+ b; Oldeberg 1974:114f, nr 751). *Sid 8, 24 - 25*

 # Grav 1106

Rakkniv (SHM 8966:440). Färlöv socken. Karpalund (Montelius 1917:72, nr 1106). *Sid 7*

VÄSTERGÖTLAND

 # Lösfynd 16360

Täljstensform (SHM 16360). Vartofta kommun, Varv socken, Varvboholm (<http://mis.historiska.se/mis/sok/sok/asp>). *Sid 6, 29*

DANMARK

BORNHOLM

 # Grav 1548A

Rakkniv (NM B344). Bornholm län, Øster kommun, Øster-Marie socken (Aner & Kersten 1977:51f, tafel 30). *Sid 7*

FYN

 # Grav 361

Pincett, pincett, rakkniv (NM 17240 – 48). Svendborg län, Salling kommun, Vester Skjerninge socken, Vester Skjerninge (Broholm 1946:40f). *Sid 8*

 # Grav 1131

Pincett (NM 4271), rakkniv (NM 4269). Svendborg län, Salling kommun, Aastrup socken, Aastrup (Broholm 1946:95; Kaul 1998b:67, kat no 159, 161). *Sid 31 – 32, 34*

 # Grav 1530

Pincett (NM B501), rakkniv (NM B502), rakkniv (NM B503). Odense län, Baag kommun, Flemløse socken, Voldtofte (Broholm 1946:94, 119). *Sid 8, 11*

 # Grav 1531

Rakkniv (NM 26160). Odense län, Baag kommun, Kærum socken, Ebberup (Broholm 1946:123; Kaul 1998b:52f, kat no 116). *Sid 11*

 # Grav 1536

Rakkniv (NM B7941). Odense län, Vends kommun, Fjelsted socken, Fjelsted (Broholm 1946:119, 123f). *Sid 11*

 # Grav 1820

Rakkniv (Mus. Odense 8911). Odense län, Lunde kommun, Norup socken, Hasmark (Aner & Kersten 1977:120f). *Sid 18*

JYLLAND**# Grav 480**

Rakkniv, pincett (NM 18459 – 61). Thisted län, Morsø Sønder kommun, Mollerup socken, Mollerup (Broholm 1946:50). *Sid 8, 26*

 # Grav 515

Pincett (Århus Mus. 3463b), rakkniv (Århus Mus. 3463a). Ålborg län, Gislum kommun, Farsø socken Torupgaards Mark (Broholm 1946:52; Kaul 1998b:84f, kat no 205). *Sid 9*

 # Grav 631

Pincett (NM B3337 – 38), rakkniv (NM B3336). Viborg län, Nørlyng kommun, Vammen socken, Vammen (Broholm 1946:59; Kaul 1998b:255, kat no 237). *Sid 7*

 # Grav 1209

Pincett (NM 1730), rakkniv (NM 1728). Viborg län, Houbjerg kommun, Gullev socken, Gullev (Broholm 1946:101; Kaul 1998b:93, kat no 225 – 226). *Sid 29*

 # Grav 1331

Pincett (NM B5156), rakkniv (NM B5157). Ribe län, Skads kommun, Jerne socken, Jerne (Broholm 1946:109; Kaul 1998b:127f, kat no 319). *Sid 7- 8, 31, 34*

 # Grav 1823

Rakkniv (NM 16405). Vejle län, Tørrild kommun, Randbøl socken, Hofmansdel (Broholm 1946:142; Kaul 1998b:118, kat no 292). *Sid 11, 28, 32*

 # Grav 1835a

Pincett (NM B13673 – 75, 77), rakkniv (NM B13676). Vejle län, Tørrild kommun, Randbøl socken, Vandel (Broholm 1946:143f; Kaul 1998b:119, kat no 296). *Sid 8, 27, 34*

 # Grav 3111

Rakkniv (NM B12696). Aabenraa län, Sønder-Rangstrup kommun, Øster-Løgum socken, Rugbjerg (Aner & Kersten 1981:107: tafel 143). *Sid 7*

SJÄLLAND**# Grav 15**

Pincett, rakkniv (NM B102569 – 74). Frederiksborg län, Søborg kommun, Vejby socken, Kælderbjerggaard (Broholm 1946:11, 14). *Sid 8*

 # Grav 160

Pincett (NM 21841), rakkniv (NM 21842). København län, Solrød kommun, Tune socken, Biltris (Broholm 1946:22; Kaul 1998b:21, kat no 36). *Sid 8*

 # Grav 303

Rakkniv (NM B12644). København län, Ramsø län, Køge socken, Køge (Aner & Kersten 1973:97f). *Sid 25*

 # Grav 518Q a – b

Pincett, rakkniv (inget inventarienummer). København län, Sokkelund kommun, Lyngby-Tårnbæ socken. Hvidegaard. (Aner & Kersten 1973:182 – 186: tafel 109). *Sid 30*

 # Grav 1027

Pincett, rakkniv (NM B5612 – 13). København län, Sømme kommun, Herslev socken, Bognæsgaard (Broholm 1946:83). *Sid 8*

 # Grav 1071

Pincett (NM 5023 – 27). Holbæk län, Ods kommun, Vig socken, Jyderup (Broholm 1946:86f). *Sid 29*

 # Grav 1277

Pincett (NM B3721), rakkniv (NM B3718). København län, Sokkelund kommun, Gentofte socken. Jægersborg (Aner & Kersten 1973:128f, nr 369; Broholm 1943:134). *Sid* 24 - 25

 # Grav 1283

Pincett (9220i), rakkniv (9220k). København län, Sokkelund kommun, Lyngby-Tårnæ socken, Hvidegaard (Aner & Kersten 1973:142ff: tafel 83, nr 399; Broholm 1943:134f). *Sid* 17, 22, 24